ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XXIV.

1887—88.

THEOLOGI.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

LUND, 1887—88.
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL, I LUND.

TO NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
229137A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1926 L

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XXIV.

FÖR LÄSÅRET 1887—88.

I.

THEOLOGI.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

Innehåll:

(Afdelningen för Theologi).

---

1. Bible — O.T. — Criticism

no. 1.44P

Under hvilken grundförutsättning kan en gammaltestamentlig skrift anses ega kanoniskt värde?

Af

F. A. JOHANSSON.

1850

Till att uppställa en sådan fråga och försöka att finna ett svar på densamma gifves det i denna tid mera skäl än någonsin förr. Redan länge har en kritisk vetenskap gjort kraftiga försök att rubba de kyrkligt traditionela föreställningarna om de gammaltestamentliga skrifterna, föreställningar, som man från den rent ortodoxa sidan nära nog upphöjt till trossatser. Och denna kritiska vetenskap synes nu hafva hunnit sin culmen uti de åsigter om gamla testamentets skrifter, som förfäktas af Wellhausen, Kuenen, Stade m. fl. Såsom bekant torde vara, utgå desse 'utvecklingsteoretiker' från den grundsatsen, att den gammaltestamentliga religionen i likhet med alla andra religioner och efter samma lagar som dessa utvecklat sig ur det rent naturliga medvetandet utan all specifik påverkan ofvanifrån. De tro sig kunna bevisa, att Israels folk ursprungligen erkänt en flerhet af gudomligheter och så småningom höjt sig till en rent monoteistisk ståndpunkt. Men för att kunna bevisa en sådan föreställning, blifver det för dem nödvändigt att uppställa nya teorier om de gammaltestamentliga skrifternas uppkomst. Det låter sig tydligtvis icke göra att låta Pentateuken vara en autentisk historia för den mosaiska tiden, ty denna del af skriften såväl som de öfriga innehåller ju strängt monoteistiska föreställningar. Och dyrkan af Jahveh framträder här på ett särskildt strängt

JMA

och bestämdt sätt reglementerad, framträder såsom den allt bärande grunden för folkets hela lif, betraktadt såsom ett af lagar bundet och ordnadt samfundslif. Derför har man trott sig böra och kunna förlägga författandet af Pentateukens förnämste hufvudstomme, 'prestkodex', till den sista stora hufvudperioden i Israels förkristna historia, till tiden närmast efter exilen.

Det är uppenbart, att man på denna ståndpunkt ej kan uppställa frågan om de gammaltestamentliga skrifternas kanoniska värde på det sätt som vi gjort. Ty för dem gestaltar sig frågan så: hafva dessa skrifter något kanoniskt värde för oss? Och på den frågan måste de svara nej. Då synes det, som skulle saken mellan oss och dem vara lätt uppgjord. Men sådant är dock ej förhållandet. Ty visserligen komma de såväl som den kritiska riktningen i allmänhet inom skriftforskningen till resultat, som vi aldrig kunna i allo godkänna, och visserligen intager denna riktnings venster, de nyss antydde författarne, en religiös ståndpunkt, som vi måste betrakta såsom fullkomligt oriktig och förkastlig. Men af allt detta följer för ingen del, att vi få anse hela denna riktnings tendens såsom alltigenom oreligiös och destructiv. Inom denna riktning hafva vi träffat och träffa vi allvarliga och aktningsvärda personer, som vi aldrig kunna frånkänna ett verkligt positivt-religiöst syfte. Vi behöfva blott nämna sådana namn som Bleek, Dillmann, m. fl., hvilka för ingen del velat eller vilja vidkännas vensterns extravaganser. Och vidare må vi erinra oss, att denna tids kanske mest framstående man på den gammaltestamentliga skriftforskningens område, den barnafromme Frans Delitszch, ej så obetydligt låtit påverka sig af den kritiska riktningens resultater. Vår ställning till denna riktning får och kan ej vara den, att vi utan vidare lysa henne i bann, utan vi måste ingå i förhandlingar med henne och undersöka, hvad hon möjligen kan hafva att lära oss.

Men då förhållandet är sådant, så kan det blifva svårt nog, när det gäller att närmare bestämma, hvad som är sant eller icke sant i denna riktnings resultat. Och vi tro, att både den ortodoxa och den kritiska sidans män, hvar på sitt sätt, bidragit att onödigtvis öka denna svårighet. Detta har så tillgått. Från den ena sidan har man ofta opererat från synpunkten af den föreställningen, att snart sagdt hvarje rubbning, som sker i de gällande åsigterna om tiden för de gammaltestamentliga skrifternas författande, om författarnes personer o. s. v., måste vara en rubbning af dessa skrifters kanoniska värde. Och från den andra sidan har man varit alltför hastig med att accep-

tera denna mening. Man har trott sig med sina kritiska resultat kunna skjuta ganska stora brescher i den läroföreställning, med hvilken kyrkan omgifvit sig, ja ej blott detta, utan man har trott sig kunna åstadkomma ganska starka tvifvel derom, huruvida den gammaltestamentliga religionen kan anses såsom en uppenbarad religion i en väsentligen annan mening än hvilken religion som helst. Så stå de tvenne riktningarna såsom fiendtliga gentemot hvarandra, utan att man i allmänhet från någondera sidan ännu fullt bemödar sig om att så kraftigt som önskligt vore undersöka, hvari motståndaren kan hafva rätt och hvad som kunde vara det gemensamma, som man möjligen skulle kunna taga till utgångspunkt för ett ömsesidigt närmande.

Vi för vår del äro öfvertygade derom, att, fastän den nämda riktningen med dess närvarande karakter, med dess öfvervägande kritiska läggning, med dess allt för litet utbildade sinne för det religiösa innehållet i den gammaltestamentliga skriften, aldrig kan få sista ordet, den dock har frambragt och frambringar resultat af oförgängligt värde. På ett ensidigt, ofta föga tilltalande sätt, har den betraktat och behandlat de gammaltestamentliga skrifterna såsom rent menskliga alster, behäftade med de brister och villfarelser, som särskildt äro egendomliga för literaturen hos folk, hvilka befinna sig på en lägre kulturgrad, der känslan och fantasien göra sig gällande på det reflekterande förståndets bekostnad. Men de hafva dock lärt oss nödvändigheten af att anse dem såsom alster *äfven* af menniskors föreställningar och menniskotanke. Vi måste numera lära oss förstå, att den heliga skrift, på samma gång den utgör den pålitliga urkunden för den heliga religion, af hvilken vi kunna hemta vår enda vissa tröst i lifvet och döden, äfven är en mensklig produkt, hvilken derför ock får betraktas och behandlas såsom sådan och hvilken såsom allt menskligt har en verklig historia. Vi måste vidare komma till insigt derom, att dessa tvenne egenskaper hos de heliga skrifterna, det att de äro af ett sant gudomligt och ett sant menskligt ursprung, äro så långt ifrån att utesluta hvarandra, att den senare snarare är en nödvändig konsekvens af den förra, då denna fattas på ett rätt sätt. Detta innebär, att vi vid betraktandet af dessa skrifter måste bestämdt hålla åtskilda den religionshistoriska och den literaturhistoriska synpunkten, så att hvardera af dessa synpunkter får sitt sjelfständiga område, på samma gång man dock bestämdt fasthåller det gemensamma för dem båda.

Med dessa sanningar för ögonen äro vi å ena sidan öfvertygade om, att i fråga om en gammaltestamentlig skrifts kanoniska värde det ej har den väsentliga betydelsen, som man från ett håll föreställer sig, om densamma har kommit till under de förhållanden och på det sätt den traditionela föreställningen velat fastslå såsom de enda riktiga. Och å andra sidan äro vi vissa om, att den kritiska skolans resultat, då de verkligen äro vetenskapliga resultat och ej blotta hypoteser, som ofta hafva sin grund deri, att man *velat* ett sådant resultat, aldrig skola kunna upphäfva de gammaltestamentliga skrifternas karakter att vara urkunder för en sann religion. Tvärtom skola de bidraga till att för tidsmedvetandet tydliggöra skriftens stora och väsentliga betydelse såsom religionsurkund, då man får klart för sig, att dessa skrifter ej äro ett Herrens Zebaots tempel, som sväfvar i luftregionerna högt öfver denna jord, utan att de äro en Herrens heliga boning midt bland menniskors barn och förmedla hans närvaro i deras lifs mest konkreta och detaljerade förhållanden. Bevisen för denna mening skola framkomma under framställningens förlopp.

Skola vi riktigt komma till rätta med vårt ämne, så kunna vi icke söka utgångspunkten för undersökningen uti några mer eller mindre abstrakta föreställningar, om hvilkas sanning det kan tvistas i det oändliga utan att man kommer till några bestämda resultat. Men vi kunna ej heller med riktig fördel söka den inom gamla testamentet sjelft, icke ens uti något af dess mest konkreta förhållanden. Deremot böra vi hafva mest utsigt att lyckas, om vi söka utgångspunkten uti ett historiskt faktum, som ligger utanför det gamla testamentet såsom sådant, men som dock står i organiskt samband dermed och som tillika har en så dominerande ställning inom mensklighetens historia, att icke gerna någon tänkande förnekar, att det är en väsentlig och fruktbärande faktor inom historien.

Vi behöfva väl knappt säga, att vi härmed syfta på kristendomen, i hvilken den gammaltestamentliga religionen vinner sin fulländning och förklaring. Och den autentiska urkunden för kristendomens begynnelse såsom historisk verklighet hafva vi i nya testamentets skrifter. Att så är, måste vi här förutsätta. Då hafva vi att undersöka, hvilken uppfattning nya testamentet gör gällande med afseende på gamla testamentets skrifter och särskildt med afseende på förhållandet mellan det religiösa innehållet i gamla testamentet och nya testamentet. Vi hafva att taga reda på, huru de stora ledande grundtan-

karne i nya testamentet enligt dettas egen framställning äro förberedda i det gamla testamentet. Och då vi så hafva funnit, att det nya testamentet ansluter sig till det gamla såsom sin positiva förberedelse, och då vi äro öfvertygade derom, att kristendomen är den sanna religionen i absolut mening, följer deraf, att det gamla testamentet måste anses innesluta en sann religion. Och vi kunna då vidare förstå, att de gammaltestamentliga skrifter, som utgöra ett säkert uttryck för den äkta gammaltestamentliga religionen och som af Herren och hans apostlar på ett direkt eller indirekt sätt erkänts såsom utgörande ett sådant uttryck, må anses ega ett kanoniskt värde, äfven om en rent literaturhistorisk undersökning skulle komma till relativt andra åsigter om dessa skrifters uppkomst än de, som af den kyrkligt traditionela uppfattningen anses vara de enda giltiga.

Vi vilja nu hufvudsakligen sysselsätta oss med Jesu och evangelisternes uppfattning af hans ställning till det gamla testamentet. I Jesu gudamenskliga person har den sanna religionen runnit upp i full klarhet och i hans lif har den gifvit sig en fullt adequat gestaltning. På grund häraf kunna vi tillerkänna hans ord full auktoritet i alla sådana frågor, som röra sig inom det religiösa och etiska lifvets sfer. Och derför hafva vi rätt och pligt att anse hans af honom sjelf angifna ställning till de gammaltestamentliga skrifternas innehåll såsom en säker ledning för vårt bedömande af dessa skriftens värde.

I.

Af hvilken grund hafva dessa skrifter auktoritet enligt Jesu och evangelisternes åskådning?

Då vi vilja lemna en redogörelse för evangeliernas åskådning i frågan, måste vi gifva akt på, att vi hafva att skilja mellan evangelisternes och Jesu uppfattning af betydelsen af det gamla testamentet. Härmed vilja vi icke hafva sagt, att någon väsentlig skilnad skulle finnas mellan evangelisterne och Jesus i denna fråga. Huru härmed förhåller sig, torde bäst visa sig såsom ett resultat af vår framställning. Men vi göra denna observation af det skälet, att enligt riktiga hermeneutiska grundsatser måste Jesu framställning af en sak vara normgifvande såväl för evangelister som apostlar. Dessas åskådningar

kunna anses ega kanoniskt värde, för så vidt de äro ett utflöde af den sanningens lifsström, som genom Jesus flödat in i verlden. Men fastän förhållandet är sådant, medför det dock praktiska fördelar, att i ett sammanhang betrakta Jesu uppfattning och deras uppfattning, som af Anden gjorts skicklige att gifva oss en i allt väsentligt ofelbar historia om vår Frälsare.

Vid vår framställning vilja vi försöka att följa en historisk-genetisk metod. Jesu lif utvecklar sig efter en konstant lag i betydligt högre grad än någon annan menniskas lif. Och visserligen måste de väsentliga momenten af hans lifs innehåll vara närvarande redan från begynnelsen och låta sig förnimmas i företeelsens verld. Dock äro vi öfvertygade om, att de särskilda sidorna af hans frälsarelif framträda på ett mera markeradt sätt i särskilda tidpunkter efter en bestämd ordning. Detta har närmast sin grund i de relationer till den omgifvande verlden, i hvilka Jesus såsom historisk person måste inträda. Vi ämna derför försöka att finna de dominerande hufvudpunkterna för vår framställning i sådana moment i Jesu lif, der en särskild sida af detta lif såsom frälsarelif på ett särskildt sätt framträder, för så vidt nämligen dessa moment kunna komma in under behandling vid utredning af ett sådant ämne, som det, vi nu förehafva. Tydligen hafva vi att fästa oss vid sådana vigtiga punkter i Jesu lif, der han eller evangelisterna anknyta sina idéer eller tilldragelser i hans lifsutveckling vid gammaltestamentliga åskådningar.

Jesu inträde i verlden och förberedelserna för hans offentliga verksamhet sättas såsom grundade i gamla testamentets förutsägelser.

Jesu födelse framställes såsom en följd af Guds förutbestämning och förutsägelse genom profeterne. Härvid voro englar i rörelse såsom Guds utomordentliga sändebud. Redan detta faktum gifver en antydan om värdet af de profetior, som anföras. Mycket af de gammaltestamentliga skrifternas innehåll är oss gifvet genom förmedling af himmelska väsen och vill på grund häraf hafva en fullkomlig myndighet i sådana ting, som tillhöra Guds rike. En sådan form för meddelandet af gudomliga uppenbarelser är utmärkande för hela gamla testamentet, men dess användning framställes såsom i viss mån potentierad vid början och slutet. Patriarkarne umgås med himmelska väsen och vid de eskatologiska synerna hos Daniel m. fl. äro englar verksamma för meddelandet af kunskap om de stora tilldragelserna. Det nya testamentet liksom anknyter

härvid. För Josef förkunnade en engel i drömmen, att Maria skulle föda en son, som skulle frälsa sitt folk från deras synder. Men det var egentligen intet nytt innehåll i denna profetia, utan den gifves såsom en fulländning af redan gifna profetior. Engelen anför visserligen intet särskildt skriftställe, men i hans ord igenkänna vi tydligen en profetisk tanke. Josef kallas Davids son, genom hvilka ord engelen anspelar på den profetiska föreställningen derom, att en ny David skulle framträda och skapa ett nytt rike, som kunde anses vara i full härlighet och kraft, hvad den förste Davids rike varit endast såsom en ringa början. Detta blifver ännu tydligare, då vi höra engelen förkunna, att denne Jesus, skall frälsa sitt *folk* från deras synder. Genom en Herrens (Jahvehs) engel bekräftas sålunda en stor profetisk tanke såsom ytterst en Guds egen tanke och det profetiska ord, som meddelar oss den tanken, gifves oss såsom ett ord från Gud.

Men vid den tanken binder evangelisten i allt det väsentliga sin egen tanke, då han i vv. 22, 23, tänker sig Jesu födelse såsom en uppfyllelse af ett särskildt skriftställe, nämligen orden om jungfruns son i Es. 7: 14. Han nämner dessa ord en Guds utsaga genom profeten, hvilken utsaga var af den beskaffenhet, att den skulle fullbordas, något som nu var nära att ske. Genom Jesu födelse uppfyldes således ofelbart något, som enligt Guds bestämda vilja skulle ske i en punkt af tiden, ock det ord, som talat härom, måste således anses såsom ett Guds ord.

Den tanke vi funno i engelens ord till Maria bekräftas och förklaras i hög grad af berättelsen hos Lucas derom, att engelen för Maria förkunnade Jesu födelse. Engelen Gabriel framställes här såsom direkt sänd af Gud för att meddela det glada budskapet. Det barn, som skulle födas, skulle bestiga Davids tron och regera öfver Jakobs hus i eviga tider, hvilka ord betydligt bekräfta ofelbarheten af det nyssnämda profetiska ordet om den nye David.

Alla vigtigare tilldragelser i Jesu lif tänkas såsom uppfyllelsen af ett profetiskt ord. Sjelfva orten för hans födelse finnes vara förutsagd af Mika i hans 5 kapitels 2 v. Se Matt. 2, 3 ff. Det är märkligt att prester och skriftlärde uppträda här såsom profetians tolkare — för att leda Jesu förste fiende på spåren efter honom. I frågan om det profetiska ordets bokstaf kunde äfven dessa hafva en riktig mening. De voro ju bokstafvens män och derför kunde deras insigter sträcka sig så långt en bokstaflig tolkning var möjlig, ej längre. Detta antyder emellertid, att det profetiska ordet kunde i sjelfva sin formulering,

då denna motsvarade uppfyllelsens förlopp, anses såsom ofelbart. Äfven profetian om Jesu födelse i Betlehem anses genom sin uppfyllelse hafva bekräftat sig såsom ett ord af Gud. Här höra vi för första gången ur presternes och de skriftlärdes mun detta *γέγραπται*, är skrifvet, som så ofta förekommer i deras tolkning af skriften och som äfven upptogs af Jesus. Med detta ord betecknas, att det i skriften fixerade ordet måste tänkas såsom en bestämd gudomlig utsaga, som skulle förverkligas. I vv. 15, 18, 23 af samma kap. finna vi åter profetiska ord, som inledas med samma eller liknande formel som den, hvarmed anförandet af det profetiska ordet inleddes. I 15 v. finna vi samma formel fullständig: *τὸ ῥηθὲν ὑπὸ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου.* I de tvenne andra ställena är *κυρίου* utelemnadt, men får dock tänkas dit. Detta kunna vi finna deraf att anföringsformeln är för öfrigt lik den fullständiga: *τὸ ῥηθὲν* betecknar det sagda såsom ett *Herrens ord* och motsvarar det profetiska: det är sagdt af Jahveh. Vidare se vi af användningen af prep. *διά*, att profeten tänkes såsom verktyg för en annan bakomstående person. Enligt evangelisterne är profeten en Herrens mun.

Enligt början af Markus' evangelium inträder begynnelsen, den förberedande begynnelsen af Jesu evangelium, hans ljufliga frälsningsförkunnelse, på grund af ett profetiskt ord. Vi träffa äfven här detta *γέγραπται*, som hänvisar till skriften såsom den bestämda auktoriteten för den handling, som nu skall inträda. Och den del af skriften, som här anföres är prof. Esaias: såsom det är skrifvet i Esaias. Med *ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ* menas här den profetiska bok, som bär denne profets namn. Här säges ej direkt, att de anförda orden äro Guds. Men den passiva formen, som låter profetens bok tjena blott såsom medel för meddelandet af utsagan, antyder, att en högre person tänkes stå bakom såsom den egentligen talande. Att så är kunna vi förstå tydligare af de profetiska ordens innehåll. I den profetiska utsagan sammanställas Mal. 3, 1 och Es. 40, 3. I det förstnämda stället talar Jahveh enligt profeten derom, att han skall sända en engel, som skall bereda väg för honom. Enligt evangelistens något ändrade öfversättning säger Herren, att han sänder en engel för att bereda väg för Messias. Trots denna olikhet är det dock Jahveh, som tänkes såsom talande, ordet om förelöparen är ett Herrens löfte.

Gent emot det utomverldsliga onda låter Jesus skriftens innehåll representera det godas eviga sanning och giltighet.

I Jesu frestelsehistoria göra vi bekantskap med Jesu egen ställning till de heliga skrifterna. Han säger här visserligen ingenting direkt angående sin mening om dessa skrifter, men af det bruk han gör af dem, framgår det oemotsägligt, att han betraktade dem såsom ett Guds ord med absolut bindande kraft för dem, som gifva sig under Guds heliga ordningar på jorden. I den onda andeverldens furste såsom sin hufvudrepresentant trädde ondskan Frälsaren till mötes för att om möjligt förmå honom att sätta den råa egoismen såsom den väsentliga driffjedern för hans handlande, det är, att utanför och mot Gud göra sig till hufvudpersonen i verldens lif. Men detta skulle han kunna göra derför, att han var Guds son. Vore subjektivismen annars aldrig berättigad, så måtte den vara det för Guds egen son. Men Jesus hade en annan mening om saken. För hans gudamenskliga medvetande vardt det strax klart, att han såsom den menniskovordne Guds son var försatt i den ställning, att han hade att kämpa en afgörande strid med mörkrets furste. Det gälde för honom att välja mellan att såsom en Guds tjenare eller såsom en träl under mörkrets furste blifva en herre öfver menniskoverlden. Det föll af sig sjelft, att han skulle bestämma sig för det första. Men då gälde det ock för honom att bevisa sin rätt och pligt att göra ett sådant val. Men för att göra detta inlät han sig ej i några filosofiska resonnement, utan han liksom stälde mörkrets furste inför den himmelske konungens egen tron för att af dennes mun sjelf höra domens ord öfver sitt brottsliga tilltag att försöka förleda Guds egen son till affall. Men då platsen för tilldragelsen är på jorden, kunde icke Guds ord hemtas omedelbart från hans läppar. Detta gjorde dock inga svårigheter, ty på jorden fans ett Guds ord. Med sitt γέγραπται hänvisar Jesus Satan till de heliga skrifterna, som skulle afgöra saken dem emellan. "Menniskan lefver icke blott af bröd, utan af hvarje ord, som går af Guds mun", Matt. 4, 4. Då Jesus tillegnar sig det ordet såsom en skiljedomare mellan sig och Satan, så har han dermed erkänt det ordets myndighet i alla dess delar, således äfven i den delen, att det är ett ord, som utgår af Guds mun. Och från denna ståndpunkt använder han ett särskildt skriftens ord vid hvarje ny frestelse. Men då Satan försöker stödja sig på skriften, väljer Herren sitt skriftord så, att det genast blir tydligt, att här ej kan vara fråga om någon motsägelse

mellan skriftens ord, utan att Satan endast har orätt tillämpat de ord, han anfört. Så har Jesus gentemot mörkrets furste ställt sig på den gudomliga objektivitetens grund sådan denna är lagd i den gammaltestamentliga uppenbarelsen, hvilken på ett trovärdigt sätt reflekterat sig i de heliga skrifterna. Och att han handlat rätt bekräftas deraf, att den himmelska verldens ädlaste representanter hylla den konung, som vunnit en så stor seger.

Då Kristus i den första stora striden mot ondskans hufvudrepresentant segrat medelst ordets svärd och ställt sig på dess grund, följer med nödvändighet, att han allt framgent skulle lefva och verka i och af det ordets kraft. Visserligen utvecklade sig allt mer medvetandet om hans personliga värde och betydelse. Han ställer sig sjelf i förgrunden såsom den, hvars ord kräfva obetingad tro och lydnad, såsom den, hvars ord och verk, ja hela person hade en väsentlig betydelse för hela menskligheten, för så vidt hon behöfver gudomligt lif. Men denna utveckling af hans gudamenskliga sjelfmedvetande sker under ständigt samlif med den himmelske Fadern, ett samlif, som försiggick ej blott i själens inre utan alltjemt var förmedladt af den gammaltestamentliga uppenbarelsen, sådan denna förelåg i de heliga skrifterna. Derför finna vi, att Jesus i sitt talande och handlande ställer sig på de heliga skrifternas grund under alla särskilda förhållanden och tider i sitt lif.

Lagen och profeterne bestämmas af Jesus såsom något substantielt och oförgängligt gentemot det vexlande och förgängliga i verldens lif.

Då Herren i bergspredikan säger, att han icke kommit för att upplösa lagen och profeterne o. s. v., så har han härmed angifvit, att dessa innehålla liksom en helig substans, som var nödvändig för verldens lif, då han, som skulle höja detta lif till den högsta grad af fullkomlighet, skulle äfven fullborda lagen. Då han vidare säger, att, förrän himmel och jord förgås, skall icke ett jota eller en prick af lagen förgås, förrän allt har skett, så sättes lagens innehåll såsom till sitt väsen oförgängligt gentemot den förgängliga verlden. Redan den judiska skriftlärdomens män hade lärt lagens oförgänglighet och evighet och denna tanke bekräftar nu Herren Kristus på grund af lagens nyss angifna karaktär att innehålla en gudomlig lifssubstans, som ingick såsom ett moment i Jesu rikes lif. Vidare säges det, att den, som upplöser något af buden och så lär menniskorna, skall kallas den minste i himmelriket,

men att den deremot, som gjorde och lärde (alla buden) skulle kallas stor i himmelriket. I dessa ord få vi veta, att lagen på grund af sin oförgänglighet har en betydelse för himmelriket, det Guds rike, som har sin begynnelse i den gammaltestamentliga frälsningsekonomien, som vinner sin principiella fullbordan genom Jesus och sin relativa fullbordan genom hans församling på jorden samt når sin fulländning i den sista parusien. Då bevarandet af lagen i dess inre organiska enhet berättigar till de förnämsta äreplatser i himlarnes rike, så innebär detta, att lagen är en grundlag för detta rike, som är Guds rike. Genom denna framställning har Jesus angifvit de gammaltestamentliga skrifternas och särskildt lagens absoluta myndighet inom det rike han skulle grundlägga, utbilda och fullända och dermed också lagens gudomliga ursprung.

Att det gudomliga ordet skulle med sin heliga substans ingå i historiens lif och redan hade på ett fullkomligt sätt börjat denna sin process, höra vi på ett tydligt sätt att Jesus sagt vid flere tillfällen. Ett sådant tillfälle af särdeles anslående art träffa vi, då Herren enligt Luc. 4: 16 ff. uppträder i i Nazarets synagoga. Enligt den rätt, som gällande sed gaf honom, föreläste han det profetiska stycke, som borde föredragas. Han valde då ett sådant, som direkt passade in på honom sjelf, som på sitt språk talade om hela fullheten af den ljufliga nåd, som skulle gifvas genom Kristus. Och då han till sist försäkrar, att den skriften då var fullbordad för deras öron, så har han dermed angifvit den såsom ett gudomligt ord, hvilket är fullt trovärdigt och krätver obetingad tro.

Skriftens ord visar sig såsom ett sanningens ord gent emot menniskors otro, motsägelser och falska meningar.

Jesus vitnade om sig sjelf, att hans eget frälsarelif var blomman af det gudomliga lif, som under förberedelsens tid inympats på syndares verld, sådant detta lif alltjemt fortplantades genom de heliga skrifterna. Sådana vitnesbörd aflade han oland sitt hemlands folk såsom i Nazarets synagoga. Men han skulle äfven frammanas att aflägga detsamma i den höga lärdomens hufvudsäte, Jerusalem. Ingenstädes berömde man sig mer af sin lärdom i skriften och ingenstädes hade man mindre sinne för att fatta den ande, som bodde i skriften. Det skulle Jesus särskildt få erfara. I Joh. 5 kap. läsa vi om en af Jesu sammanstötningar med de lagiske ifrarne i Jerusalem. Judarne förföljde honom

derför, att han helat en sjuk på sabbaten. Detta föranledde Jesus att inför dem tala till försvar för sin gerning och sin person. Emot den dom, som judarne fälde öfver honom, stälde han sina gerningars och sin Faders vitnesbörd. För sina gerningars etiska värde hade han en borgen deri, att han gjorde dem på uppdrag af Fadern, som sändt honom. Men huru skulle han nu kunna dokumentera sig såsom den af den himmelske Fadern sände? Jesus begärde icke, att man skulle tro honom på hans blotta försäkringar. Men han kunde hänvisa dem till Faderns vitnesbörd, som de hade i händerna och som de ju gåfvo sig ut för att tro på.

Vi hafva att särskildt gifva akt på vv. 37 ff. Perfektum i 37 v. syftar på ett särskildt historiskt faktum, Fadern har i en viss tidpunkt vitnat om Sonen. Flere tolkare såsom Bengel, Godet m. fl. tänka härvid på rösten från himmelen vid dopet. Men hvad blifver det då för sammanhang mellan talet om Faderns vitnesbörd och det följande talet om skrifterna? Derför måste vi tyda detta *μεμαρτύρηκεν* på Faderns uppenbarelse i gamla testamentet. Då Jesus vidare säger: I hafven hvarken någonsin hört hans röst eller sett hans gestalt, så tro vi, att tolkarne i allmänhet fara vilse om den rätta meningen af dessa ord, då man fattar dem såsom ett tadel öfver Judarnes religiösa okunnighet eller såsom ett uttryck för den sanningen, att den naturliga menniskan ej kan höja sig till en sann kunskap om Gud m. m. Orden *φωνή* och *εἶδος* antyda en mera omedelbar beröring med det gudomliga väsendet. Vi tro, att Jesus med detta sitt uttalande syftar på det faktum, att ingen blott menniska hört eller sett Gud sådan han är i sitt eviga väsen, men att enfödde sonen hade till uppgift att förmedla den sanna kunskapen om honom. I öfverensstämmelse med äkta Johanneisk åskådning och framställning lemnas här det så att säga metafysiska beviset för nödvändigheten af sonens sändande af Fadern till verlden (se Joh. 3, 13; 7, 28, 29). Då det vidare heter: Och hans ord hafven I icke blifvande i Eder o. s. v., så syftar *λόγος* på det ord, som Gud under gamla förbundet talat in i verlden. Och sammanhanget mellan 37 och 38 vv. blifver enligt vår mening följande. Den i sitt eviga majestät otillgänglige Guden har talat sitt ord i verlden, men det ordet hade icke judarne blifvande i sig, i sin inre menniska, den sanna andemenniskan, ty de trodde ej på honom, som Fadern sändt, honom, om hvilken just det ordet talade. Det gammaltestamentliga ordet var således ett den osynlige Gudens ord till verlden om den frälsare, som han ville sända. Derför vitnade ock

skrifterna om Jesus (v. 39). Och genom att tro på dessa skrifters vitnesbörd skulle judarne kunna förvärfva det gudomliga lif och den ära, som från den evige Guden strålade in i verlden genom Jesus. Och detta ords absoluta myndighet visar sig följaktligen äfven deri, att det skall anklaga dem, som ej tro på Jesus (v. 45 f.). Här sätter Jesus äfven en fullkomlig identitet mellan sig och Moses' ord, för så vidt dessa ord handla om honom. Genom denna framställning har således Kristus satt de heliga skrifterna i deras totalitet såsom uttryck för den evige Gudens uppenbarelse i verlden.

Den bestämda motsats, som allt mer gjorde sig gällande mellan Jesus och den stränga legalitetens köttslige förfäktare, gjorde det för honom nödvändigt att allt jemt skärpa sitt sjelfförsvar mot dessa. Och detta gjorde han bäst på det sättet, att han undanryckte dem deras förmenta stöd i det gammaltestamentliga ordet och i stället visade, att det var han, som stod på den grunden, hvilken var fast såsom Gud sjelf. Och denna sin position stärkte Jesus derigenom, att han i det väsentliga kunde ingå på de skriftlärdes formela förutsättningar angående skriftens karakter och värde. Deras föreställning om, att skriften ej kunde upplösas tillegnade han sig fullkomligt just på den grunden, att han fattade skriften såsom ett ord af Gud. Och derför kan han med förfärande makt vända skriftens ord mot dem sjelfva, slå dem med deras egna vapen. Vi fästa vidare uppmärksamheten på några ställen.

Enligt Matt. 15, 1 ff. hade Jesus ett samtal med fariseerne, hvilket hade sin anledning deri, att fariseerne förebrådde mästaren, att hans lärjungar bröto de äldstes stadgar (åto med otvagna händer). Jesu svar på denna förebråelse utgår derifrån, att en djup motsats rådde mellan lagen och de äldstes stadgar, en motsats, som visade sig deri, att lagens innehåll i förevarande fall rörde sig om sådant, som var af väsentlig natur, under det att innehållet i de äldstes stadgar var något i sig oväsentligt. Men då det oväsentliga upphöjes till något väsentligt, så gör det menniskan till träl under stadgar, som äro hennes väsen ovärdiga. Detta i bästa fall. Men det kan då också lätt hända, ja händer nästan med nödvändighet, att det kommer i kollision med det väsentligas förverkligande i lif och handling. Då blir det oberättigade deri ännu mera uppenbart (se Jesu ex. i v. 5). Den nämda motsatsen, som var dold i mörker för fariseernes skumma blickar, afslöjades nu af Herren Jesus på det mest skoningslösa sätt just derigenom, att han uppvisade det orimliga och otillbörliga i att göra något oväsentligt till ett väsentligt. Men det väsentliga och

värdefulla måste, hvarhelst och närhelst det uppenbarar sig inom menniskors verld, enligt biblisk-kristlig åskådning hafva sin grund i Gud. Derför bestämmer också Jesus de tvenne motsatsernas ursprung så, att han låter det väsentliga hafva sitt ursprung i Gud och det oväsentliga i dess falska relation hafva sitt ursprung af menniskor. Jesus benämner här ett lagens bud ett Guds bud, ja han kallar lagen Guds lag, hvars faktiska försättande ur gällande kraft betraktas såsom något syndigt. Och då han så betraktar saken, vet han sig vara i full öfverensstämmelse med ett profetiskt ord, om hvars gudomliga ursprung han emellertid ej yttrar sig direkt, men som han genom sitt anförande af detsamma sanktionerar såsom ett sanningsord, hvars värde såsom gudomligt ord framlyser deri, att det tänkes såsom förutsagdt om fariseerne. Ty såväl enligt nytestamentlig som gammaltestamentlig åskådning tänkes det förutsägande profetiska ordet såsom en meddelelse af Gud genom profeten.

I Matt. 19, 3 ff. fastställer Herren Jesus idén om äktenskapets oupplöslighet såsom grundad i ett gudomligt bud, nämligen Gen. 2, 24. Och det gudomliga i detta bud visar sig just deri, att det ej känner några undantag från de helighetens kraf, den heliga lag det uppställer för den antydda sidan af ett sant personligt lif. De gudomliga tankarne och viljebesluten äro i sin väsenhet uttryck för en fullkomligt ideal ståndpunkt. Derför tänkes här också detta bud såsom rent gudomligt, såsom grundadt i Guds skapelseordning. Men här möter en särskild svårighet. Densamma heliga skrift, som innehåller detta absoluta gudomliga bud, innehåller på samma gång en tillåtelse till äktenskapsskilnad, se Deut. 24, 1. Fariseerna försumma också icke att göra bruk af denna skenbara motsägelse för att bringa den förhatade profeten från Nazaret i förlägenhet. Jesus löser motsägelsen genom att angifva det historiska förhållande, som framkallat tillåtelsen om äktenskapsskilnad. Han inlåter sig icke med fariseerne i någon undersökning derom, på hvilken grund en sådan ackommodation efter historiska förhållanden vore berättigad. Då de ansågo Moses såsom en representant för gudomlig auktoritet, så kunde de heller ej kräfva ett annat svar än det de fingo. Och då vi närmare reflektera på motsägelsens lösning af Jesus, så hafva vi att gifva akt på, att Herren sätter Gud och Moses i en viss motsats. Visserligen får en anföringsformel med den helige författaren såsom subjekt för den anförde tanken oftast åtminstone betraktas såsom equivalent med en sådan anföringsformel, i hvilken Gud är eller underförstås vara subjekt, men på detta ställe framställes Moses icke blott såsom uttalande

en viss sanning å Guds vägnar, utan i första hand såsom den man, som handlar bland det folk, han fått i uppdrag att leda genom öknen. I detta ställes hela sammanhang och framställning tänkes Gud såsom det omedelbara subjektet för framställningen af en idé, men Moses är den menniska, som har att å Guds vägnar förverkliga idén i historien. I hans handlande ingår visserligen något ofullkomligt, för så vidt resultatet deraf ej fullt motsvarar idén. Men skulden härför faller ej på Moses utan på dem, som gjorde en sådan anordning nödvändig. Och för så vidt der i denna anordning, gjord af den man, som handlade å Guds vägnar för att förverkliga hans rike i verlden, ingick ett nödvändighetens moment, var den god och gjord enligt Guds vilja. Vi se således här, huru vi hafva att fatta ofelbarheten af de heliga skrifternas innehåll, då vi se Gud såsom talande och handlande icke blott så att säga inom den rena idealitetens verld, utan äfven inom historiens verkliga verld, utan att hans eviga sanning tappar bort något af sig sjelf i ofullkomligheten och synden. Gud liksom träder ut ur idealitetens verld och låter de menskliga förhållandena gestalta sig med hänsyn till verklighetens tillfälliga natur, men derjemte förmår han att allt jemt gå tillbaka till den förra, till det som var af begynnelsen — Jesus stadfäste ånyo budet om äktenskapets oupplöslighet i hela dess kraft — och derför blifver han alltjemt den Gud, hvars ord och gerningar ega full auktoritet.

Enligt Jesu och evangelisternes åskådning fins det således heliga skrifter från gamla testamentet, som hafva kanoniskt väde, emedan de utgöra urkunder för en verkligt gudomlig uppenbarelse. Dessa skrifter äro talade af Gud genom sina författare. *Att* så är hafva vi nu sett och dermed hafva vi funnit grunden för dessa skrifters kanoniska värde. Grunden ligger i det faktum, att de äro *Guds ord*. Skulle man vilja invända, att vi icke kunna bevisa, att Jesus och evangelisterne hafva rätt i att angifva en sådan grund för de gammaltestamentliga skrifternas kanoniska värde, så hvarken kunna eller behöfva vi derpå gifva något annat svar än detta. Kristendomen är den religion, i hvilken menskligheten kommer till fullt medvetande om sig sjelf, om sitt väsens innehåll och alla dess relationer. Och detta kan ske derför, att genom kristendomen verkas en hel nyskapelse af menskligheten, då hon låter göra sig till föremål för dess omskapande verkningar. Men allt detta nya, äfven det nya medvetandet, har sprungit fram ur Jesu person. En kristen är öfvertygad om, att hos Kristus fans ett fullkomligt sjelfmedvetande, fullkomligt i den meningen,

att dess innehåll, för så vidt det rörde hans lifsuppgift, egde fullt objektiv giltighet. Men om så är, måste vi äfven tillerkänna objektiv giltighet åt den åskådningen hos Jesus, att han betraktade sitt frälsarelif såsom preformeradt i den gammaltestamentliga religionen och betraktade de heliga skrifterna såsom tillförlitliga urkunder för de väsentliga momenten af detta preformerade lif.

II.

För hvilket ändamål är de heliga skrifternas innehåll kanoniskt enligt Jesu och evangelisternes åskådning?

Redan i det föregående hafva vi sett den sanningen skymta fram, att det gamla testamentet, som betraktades såsom ett ord från Gud, rör sig omkring Kristi person och verk. Då evangelisterne anföra ett ord från gamla testamentet, så sker det för att derigenom bestyrka det gudomliga i en viss sida af Kristi person eller verk. Och då Kristus sjelf anför ett sådant ord, så sker det i afsigt att med ett gudomligt vitnesbörd bestyrka sanningen af något ord han talat, någon handling han utfört. Och detta gäller alla de gammaltestamentliga ord, som anföras i evangelierna. Kristi person tänkes såsom den slutpunkt, till hvilken hela den gammaltestamentliga utvecklingen syftar, i hvilken den sammandrager sig på en enda punkt, i hvilken den vinner sin fulla sanning. I Jesu gudamenskliga medvetande ingår det gammaltestamentliga ordets substans såsom ett väsentligt innehåll. Men då Jesus i sin person uppenbarar och förverkligar den fullt sanna religionen och sedligheten, då detta och intet annat är hans lifs direkta och omedelbara uppgift, så kunna vi förstå, att han betraktar det gammaltestamentliga ordet såsom ett Guds ord, för så vidt dess innehåll har till uppgift att i historiens lif förbereda den fullt sanna religionens och sedlighetens uppenbarelse i verlden. I Jesu person och lif framträda på ett idealt-historiskt sätt alla de väsentliga qvalifikationer och relationer, som kunna tillkomma oss såsom religiöst-etiska väsen. Då kunna vi också vänta, att dessa qvalifikationer och relationer skola på ett förberedande sätt förekomma i det gammaltestamentliga ordet, och att evangeliernas framställning af Jesu lif skall visa dess väsentliga moment såsom förberedda enligt det gammaltestamentliga ordet.

Jesus Kristus, hvilken såsom menniska härstammar från män, som varit bärare af den gammaltestamentliga uppenbarelsen, är såsom logos mediet för verldsskapelsen, hvilken är utförd af en personlig Gud.

Genom slägtregistren hos Mateus och Lucas sättes Jesus i organiskt sammanhang med det gamla testamentets historia. Han framställes genom dessa såsom en afkomling af män, som varit bärare af frälsningsekonomien i gamla testamentet och som derför framstå såsom typer för Kristus. Detta gäller visserligen ej på ett direkt uttaladt sätt om alla de enskilda personerna i slägtregistren. Men att det varit den ledande grundtanken vid dessas upptagande i den evangeliska historien, det kunna vi förstå, om vi till exempel gifva akt på inledningen till slägtregistret hos Mateus. Jesus kallas här Davids son och Abrahams son. Abraham var de trognes fader och David var ju den Messiaskonungens stora typ, som med så outplånliga drag inristat sig i gudsfolkets medvetande. Af dessa slägtregister kunna vi se, att evangelisterne tänkte sig gamla testamentets historia såsom verklig enligt de heliga skrifternas och den dertill sig anslutande traditionens uppgifter och tillika, att de tänkte sig denna historia i dess förnämsta representanter såsom syftande på Kristus.

Kristus var Davids son, och såsom en Davids efterträdare framställes han vid sin födelse enligt förut anförda ställen i Jesu barndomshistoria. Utrymmet tillåter oss ej att här ingå på den vigtiga och mycket omtvistade frågan om äktheten af Jesu barndomshistoria hos Mateus och Lucas. Så mycket må här dock sägas, att när Jesu hufvuduppgift uppgifves vara den, att han skall upprätta Davids rike och blifva sitt folks frälsare, så är härmed i allmänhet ej mer sagdt, än hvad som bekräftas af Jesus sjelf, då han talar om himlarnes rike och inför Pilatus bekänner sig vara en konung. Jesu barndomshistoria är följaktligen på rätt väg, då den i fråga om Jesu uppgift i verlden anknyter vid den gamla profetiska föreställningen, att en ny David skulle uppträda för att förnya Israels rike.

Men är det profetiska ordet härom ett Guds ord, så är Jesu uppgift i verlden frukten af ett gudomligt rådslut. Men detta ej i den meningen, att deri uppenbarades gudomliga tankar, som framkommo genom någon slags stegring af det religiösa medvetandet hos profeterne enligt blott naturliga immanenta lagar för det religiösa medvetandets utveckling, utan i den meningen, att Gud sjelf

både vid rådslutets fattande och förverkligande varit verksam såsom tänkande och viljande personlighet, som satt sig i förbindelse med de heliga personer, hvilka dervid voro hans närmaste redskap. Vid Jesu födelse uppträda englar, som handla å Guds vägnar, såsom sände af honom, hvarvid Gud sjelf tänkes stå bakom såsom handlingens subjekt i första hand. Och sjelfva kärnan i denne tanke, nämligen ett Guds personliga handlande vid Jesu inträde i verlden, kan ingen bestrida, som ej vill förändra hela den evangeliska historien efter något panteistiskt-mystiskt system. Ty då Jesus talar om, att han blifvit sänd af Fadern i verlden, fins det intet, som antyder något bildligt talesätt häri. Jesus vill säga, att Fadern varit verksam vid hans inträde i verlden. Men häraf kunna vi då hemta den bestämda förmodan, att det profetiska ordet om Messias äfven måste hafva framkommit genom någon slags rent personlig inverkan af Gud på profeterne såsom sjelfständiga subjekt gent emot Gud.

Den Gud, som uppenbarar sig vid Jesu inträde i verlden såsom den *personlige* Guden i detta ords fulla mening, ej i den abstrakta och bleka betydelse, som filosofiska system fatta Guds personlighet, då de någon gång skola erkänna densamma, denne Gud är densamme, hvilken enligt gamla testamentet framställes såsom verldens store *skapare*. Israels Jahve-Elohim framträder i sin fulla härlighet i den kärlekens och rättfärdighetens Gud, hvilkens kunskap i kristendomens tider lyft verlden till fullt sann religion och kultur. Jesu person sättes i den evangeliska historien i sammanhang med *skapelsebegreppet* på ett sådant sätt, att han, som är det personliga mediet för frälsningen såsom en Guds fria handling, äfven är det personliga mediet för verldsskapelsen såsom en fri handling. Och härigenom bekräftas just den gammaltestamentliga idén om verldsskapelsen såsom en produkt af en fritt handlande Gud, en idé, som i full genomskinlighet på ett typiskt sätt framträder redan i Genesis' skapelsehistoria. En nytestementlig parallel till denna bjudes oss i prologen till Johannesevangeliet. Enligt allmänt antagande har skapelsehistorien föresväfvat evangelisten vid prologens författande. Detta kan visserligen icke direkt bevisas, men det är högst sannolikt och — hvad som är hufvudsaken — det är samma Guds handling, som framställes i båda ställena.

Ordet var i begynnelsen (från evighet) när Gud, umgicks med Gud såsom en person med en annan (πρός). Denne logos, som sjelf var Gud, är det personliga ord, genom hvilket Gud talade sina skaparetankar, allt har blifvit till genom honom. Denna teori om skapelsehandlingens gudomliga princip och om

sättet för Guds verksamhet deri, hvilken Johannes framstält i formel anslutning till den Alexandrinska logosföreställningen, bekräftas af Jesu utsagor. Visserligen har han ej utsagt något direkt om sin ställning till verldsskapelsen, men vid ett närmare aktgifvande på åtskilliga Kristi utsagor skola vi finna, att evangelisten i sin prolog ej uttalat en ogrundad spekulativ tanke. Då han, om hvilken evangelisten säger i prologen v. 4, att lif är i honom, sjelf säger om sig, Joh. 5, 26, att Fadern gifvit honom att hafva lif i sig sjelf, då han säger om sig, att han gifver evigt lif, Joh. 10, 28, då han säger sig vara äldre än Abraham och vara nedkommen från himmelen, då han talar om en härlighet, som han hade, förrän denna verlden var, och då han säger sig hafva makt att döma verlden derför, att han har ett sjelfständigt lif, så kunna vi med full trygghet påstå, att tanken om Jesu medlareskap vid verldsskapelsen ej kan vara långt aflägsen från alla dessa nämda tankar. Denna mening om verldsskapelsens subjekt och om Jesu ställning till densamma styrkes i hög grad af Jesu ord i Mat. 19, 3 ff. Här säger Jesus alldeles tydligt, att menniskans skapelse till man och qvinna är en handling af skaparen i en viss medveten afsigt, följaktligen af en fri personlighet. Och då han med sitt: Jag säger Eder, fastslår den idé om äktenskapet, som låg i den första skapelsen, har han dermed satt sig sjelf i den aldranärmaste relation till denna. Vi se således, att den gammaltestamentliga åskådningen om skapelseidén bekräftas af Jesus.

Vägrödjaren för Jesu offentliga verksamhet.

Liksom Jesu inträde i verlden betecknas såsom fullbordan af en profetiskt tanke, så förebådas hans uppträdande till hans offentliga verksamhet af en företeelse, som var förutsagd i det profetiska ordet. Denna företeelse är förelöparens verksamhet. Föreställningen om en Messias' förelöpare var synnerligen lifig hos Israel under tiderna närmast före Kristus. Derom vitnar redan den stora betydelse, som i evangelierna tillägges förelöparen. Hans ankomst skulle vara ett säkert tecken till att Messias var i annalkande. Föreställningen om förelöparen anknöt sig närmast till profeten Malakias' utsagor om en Herrens engel, som skulle bereda väg för honom, och om sändandet af profeten Elias. Och till detta ställe knytas sedan ställen ur Deutero-Jesaias. Denna profetiska åskådning tolkades på ett rent bokstafligt sätt, då man förestälde sig, att en

gammaltestamentlig profet skulle åter visa sig på jorden. Men dess sanning och rätta mening har till fullo bekräftats af Herren Kristus, då han förklarar, att den syftade på Johannes döparen. Se Mat. 11, 13, 14; 17, 11, 12.

I omedelbart sammanhang med tanken om den menniskovordne logos såsom verldens ljus sätter Johannes i prologen tanken på Johannes döparen såsom den, hvilken skulle med sitt vitnesbörd bereda väg för Messias. Det är en stor tanke, som framskymtar i en sådan förbindelse. Johannes kallas af Jesus sjelf en profet. Härmed är sagdt, att han hade i viss mening åtminstone en profets ställning. Liksom de gamle profeterne hade predikat omvändelse till Jahve, skaparegudeu, som tillika var förbundsguden, så predikade Johannes en omvändelse till samme Gud särskildt med syftning på Messias' uppenbarelse på jorden. Derigenom att Johannes sålunda uppträdde såsom en Kristi vägrödjare i profetisk ande och på profetiskt sätt, gifves en real sanction åt det gammaltestamentliga profetdömet och dess verksamhet och dermed en gudomlig sanction åt det profetiska ord, som gjorde det möjligt att sätta Kristi historia i organiskt samband med profeternas verk.

Jesu hufvuduppgift, grundläggningen och utvecklingen af kärlekens rike.

Vid Johannes' predikan anknyter Kristus med sin bättringspredikan. Hvad ville han åstadkomma? Hvad han ville åstadkomma, var något stort. Han ville ej samla omkring sig några spridda individer utan han ville skapa ett *rike*. Och hvarifrån hade han fått rikets idé? I den gammaltestamentliga åskådningen hade denna idé allt mer arbetat sig fram. Hos de senare profeterne såsom Jeremias, Hezekiel förekommer en bestämd föreställning om ett förnyadt Davids rike. Föreställningen härom framträder i strängt andlig gestalt hos Daniel. Här möter oss tanken om en universal monarki i den mest ideala mening med den från himmelen nedkomne menniskosonen såsom konung. Denna idé om ett "himlarnes rike" hade djupt inpreglat sig hos Israel, men i det allmänna medvetandet fått en helt annan än andlig karakter, såsom är bekant. Emellertid upptog Jesus denne profetiske tanke och den blef en ledande grundtanke i hela hans lif.

Men hvilken var den norm, efter hvilken man skulle kunna bedöma, hvilka som voro eller icke voro sanna medlemmar i detta rike? Då Jesus sökte en sådan norm, tog han utgångspunkten i något redan i historien befintligt, som egde

sanning och giltighet. Och detta var lagen. Huru det än må vara med redaktionen af den så kallade bergspredikan, så mycket är visst, att Jesus under en viss period af sitt offentliga lif hållit en serie af tal, som gått ut på att tolka lagen och framställa sammanhanget mellan denna och sitt rike. Och just härigenom har han angifvit de väsentliga etiska karaktererna hos detta rike. Och då han sökte roten till dessa i lagen, gaf han dermed en sanktion åt densamma, som tillerkänner den ett allmängiltigt värde. Men härvid upptog han ingalunda hela den gammaltestamentliga lagen och förklarade densamma absolut bindande för nya testamentets folk i alla dess enskilda bud. Den mosaiska lagen hade uppkommit under vissa historiska förhållanden, och derför var der mycket i densamma, som upphört att gälla i dess omedelbara gestalt. Det är de allmängiltiga religiösa och etiska idéerna, som af Herren drogos fram i ljuset, sedan han afklädt de särskilda buden deras tillfälliga historiska drägt. Det är denna omständighet, som gör, att Jesus understundom synes vara i strid med lagens bud, då han snarare synes korrigera än förklara, hvarför flere tolkare påstått, att Jesu lagtolkningar i bergspredikan gått ut på att korrigera de mosaiska buden, till hvilka han stält sig i ett visst motsatsförhållande. Vi behöfva i detta sammanhang blott anmärka detta, att i sådant fall skulle Jesus kommit i strid med sin egen utgångspunkt, att han nämligen icke kommit för att upplösa lagen och profeterna utan för att fullborda.

Och fråga vi, hvilken sjelfva *enhetstanken* var i alla de etiska qvalifikationer, som skulle utmärka Kristi rike, så var ej ens denna en ny tanke, utan den fans uttalad i det gammaltestamentliga ordet och upptogs derifrån af Jesus. Och det var ju kärleken till Gud och nästan. Se Luc. 10, 27, 28. Den som uppfylde dessa bud, skulle få lefva, det vill säga enligt nytestamentlig uppfattning af lifvet såsom religiöst-etiskt begrepp få ett evigt lif. Vi träffa här följaktligen den gammaltestamentliga tanken om sammanhanget mellan lydnad för Guds bud och lif, som spelar en så stor rol i det gammaltestamentliga fromma lifvet.

Lifvet i kärleken är sålunda en gammaltestamentlig idé, som framträder i ett nytt ljus och med en ny kraft i Jesu rike. Detta rike såsom kärleksrike har följaktligen sina väsentliga rötter i gamla testamentet. Och Jesu stora uppgift var att med ord och handling med lidande och verksamhet realisera detta rike enligt lagar, som voro angifna i det gammaltestamentliga ordet. Derför se vi ock, huru såväl Jesus som evangelisterne allt jemt under hans

lif framställa de särskilda momenten deri såsom nödvändigt grundade i gammaltestamentliga ord. Det var derför ej blott i enstaka utsagor, som Jesus anslöt sig till gammaltestamentliga tankar. Om vi förestälde oss detta senare, skulle vi mycket bedraga oss. Nej Jesus rör sig i ett lifselement, som alltjemt bäres af gammaltestamentlig åskådning, hvilken i sin ordning alltjemt får en fullt ideal karakter genom att reflektera sig i Jesu person. Oupphörligt höra och se vi honom anknyta sina ord och handlingar vid åskådningar, som voro gängse bland folket. Och dessa hade till stor del sina rötter i gamla testamentet. Ty huru långt Israel var bortkommet från de heliga skrifternas ande, deras bokstaf hade det så mycket trognare bevarat. Och ofta höra vi derför också gammaltestamentliga ord och talesätt återklinga i Jesu ord. Detta gäller i första hand om bergspredikan, på grund af förhållanden, som redan antydts. Men huru mycket än det nya testamentets ande i stigande klarhet tränger sig fram i Jesu tal och lif, så glömmer han ej ett ögonblick, att han såsom menniska så att säga vuxit fram ur gamla testamentets modersskōt och alltjemt hemtar han näring för sin egen ande och bevis för sitt gudomliga ursprung ur gamla testamentet.

Jesus framhåller kärleksrikets andligt-reala natur gent emot de tvifvel, som framkommo från Johannes, hufvudrepresentanten för den renaste fromhetsriktningen inom Israel.

Allt jemt under Jesu verksamhet hade han att dels försvara sin egen ståndpunkt gent emot det judiska lagväsendet dels att hos den krets, som omgaf honom, inplanta kärleksrikets grundtankar. Den idealitet och rena andlighet, som utmärkte Jesu verksamhet var något nytt och obegripligt för hans samtid. Till och med en sådan person som Johannes döparen kunde, särskildt i nödens tid, ej riktigt hålla fast vid tron på Jesu messiasvärdighet, då han icke såg honom utveckla sig i den riktning, han förestält sig. I sitt bekymmer häröfver sänder han en beskickning till Jesus för att af hans egen mun få en förklaring öfver saken. Se Mat. 11 och Luc. 7. Johannes, som allt fortfarande stod fast i sin tro på löftet om en Messias, låter fråga Jesus, om han verkligen vore denne. Och för att gifva allt möjligt eftertryck åt sin fråga använder han också ett profetiskt ord, som särskildt hade införlifvats med folkets medvetande. Det var ordet i Deut. 18, 15 derom, att en profet skulle komma

för att fortsätta Moses' verk. Johannes' sändebud frågade: Är du den kommande, eller skola vi vänta på en annan? Ὁ ἐρχόμενος hade blifvit en fix benämning för Messias. Jesus accepterar benämningen och följaktligen Deuteronomions profetia om profeten. Och hvilken och hurudan uppgift han hade att utföra i verlden, det säger Jesus med ett annat profetiskt ord, ett ord ur Esaias. Denna profetia är en sammanställning af Es. 35, 5 och Es. 61, 1. Det sistnämda stället hade Jesus användt förut i Nazarets synagoga. De tankar, som lågo i dessa båda ställen, hade säkerligen funnit en särskild genklang i mästarens själ. Han kände, att just de bäst uttryckte hans uppgift och karakteren af hans verksamhet, uttryckte lagens fullbordan. Ty hela fullheten af evangeliets ljuflighet låg i de orden. Af denna profetia skulle nu Johannes och hans lärjungar lära sig förstå, att den man, som utöfvade en sådan verksamhet, som de uttalade, vore just Messias. Med ett gammaltestamentligt ord kunde således Jesus uttrycka sin helt och hållet andliga och evangeliska ståndpunkt.

Jesus framhåller samma sitt rikes natur gent emot den köttsligt sinnade folkhopen och i sammanhang dermed sin persons väsentliga betydelse för delaktigheten i rikets väsentliga förmåner.

En punkt i Jesu verksamhet, som hade stor kritisk betydelse ej blott för den stora hopen utan äfven för många af Jesu lärjungar, var den, då han efter bespisandet af 5,000 män hade det märkliga samtalet med folket om lifvets bröd. Se Joh. 6. Spisundret hade hos folkhopen återväckt till lif tanken derpå, att Jesus kunde vara den väntade profeten, och i öfverensstämmelse med tidens föreställningar om Messias' värdighet vaknade tanken på att göra honom till konung. För att förekomma oförståndiga demonstrationer drog Jesus sig undan på andra sidan sjön. Då folket åter sammanträffade med Herren, gaf han dem en tillrättavisning för deras köttsliga afsigter med sitt sökande efter honom och en förmaning att förskaffa sig en mera andlig syn på Jesus och hans verk. Han bjöd dem att tro på honom, sådan han blifvit sänd af Fadren. Då förstodo de, att han sjelf med sådant tal angaf sig vara Messias. Men för att han skulle styrka sin identitet såsom Messias begärde de ett nytt under af honom. Moses gälde såsom en förebild till Messias och mannaregnet från himmelen ansågs såsom det största undret. Då Moses legitimerat sig med detta under, fordrade de, att äfven Jesus skulle legitimera sig såsom Messias genom

att låta bröd nedkomma från himmelen. Denna fordran besvarade Jesus genom att upplysa folket derom, att han i sin person vore just ett sådant bröd från himmelen och det af vida högre art än det, som Moses gifvit dem. I v. 32 vill icke Jesus förneka, att Moses på ett underbart sätt bespisat folket i öknen, utan han vill framhålla det högre värdet af det bröd, som i hans person nedkommit från himmelen. Han var det sanna brödet, till hvilket mannat i öknen var blott en förebild. — Och då folket knorrade deröfver, att Jesus så framstälde sin person såsom ett oundgängligt andligt lifsmedel, hänvisade han dem genom ett gammaltestamentligt ord: Och alla skola varda lärda af Gud, till att underkasta sig de förberedande nådesverkningarna för att komma till ett rätt förstånd om Jesus. Detta gammaltestamentliga ord, som förekommer i Es. 54, 13 och är öfversatt efter Septuaginta, tillhör skildringarna af messiasriket i Deutero-Jesaias. Till detta rikes företräden skall äfven höra en sann och utbredd kunskap om Gud. Denne tanke tillämpar nu Kristus på sitt rike på det sätt, som nyss antyddes. Derigenom har han angifvit sig sjelf såsom sänd just af den Förbundsgud, som i gamla testamentet låtit tala dessa ord till sitt folk. Och med sitt tal om sig såsom lifvets bröd, som nedkommit från himmelen, har således Jesus med anslutning till gammaltestamentliga tankar angifvit den centrala och innerliga betydelse, han har för sitt rike, angifvit den mystiska föreningen mellan honom och hans rätte lärjungar såsom en nödvändig följd af tron på honom såsom Frälsaren.

Hvad Jesus vitnar om sin person.

Då Jesus framhöll betydelsen af sin person för det nytestamentliga gudsriket, var det nödvändigt, att han skulle försöka att låta sina åhörare blicka in i sin persons väsen. Detta skedde vid flere tillfällen särskildt inför judarne i Jerusalem, lärdomssätet, der man gerna sysslade med spekulativa frågor. Under dessa samtal betecknade han sig såsom Guds son. Det låg i sakens natur, att striden mellan honom och hans vedersakare ytterst skulle röra sig omkring den frågan, hvad han egentligen vore till sin person. Ett synnerligen märkligt och typiskt samtal om den frågan finna vi i Joh. 10. Jesus uppfordrades att gifva ett bestämdt besked, om han verkligen vore Messias. Den Jesu tanke, som här uppbär hela hans ställning till verlden, är denna: Jag och Fadren äro ett. Man har fattat detta om en blott moralisk enhet eller om en

enhet i makt. Nu är det visserligen så, att hvad Jesus vill bevisa här, är att han har en makt, som sätter honom i stånd att rädda de sina. Men redan derigenom, att han tillskrifver sig en maktsfer, som går långt utöfver, hvad menniskor i allmänhet kunna tillskrifva sig i fråga om makt, visar, att han till sitt väsen är något högre än de. Och när han söker grunden till denna makt i en enhet med Fadren, som ställer Fadren och honom gent emot menniskorna, så måste han här hafva åsyftat en väsensenhet, för så vidt annars ett personligt väsen ej kan utöfva en makt, som ej har sin källa i dess egen personlighet, då måttet för densamma går utöfver det mått af makt, som kan förlänas af en samfundspersonlighet inom det slägte, der personen i fråga lefver och rör sig.

Judarne funno också genast, att Jesus gjorde sig till Guds Son i en alldeles specifik mening. Och då sökte han att inför dem medelst ett gammaltestamentligt ord försvara sin rätt till en sådan benämning. Detta ord hemtades från ps. 82, 6. Jesus bevisar här a minore ad majus, att han hade rätt att kalla sig Guds Son. I psalmstället talas om öfverhetspersoner och dessa kallas gudar, ty de representerade Gud på jorden och Gud talade till dem. Nu har man af detta bevisningssätt trott sig finna, att Jesus ville befria judarne från den föreställningen, att han vore Guds Son. Det kan visserligen väcka förvåning, att Jesus ej försökte att draga fram ett skriftställe, som tydde på, att Messias skulle vara ett gudomligt väsen. Men detta hade varit alldeles fruktlöst för hans nuvarande syfte. Judarne med sin abstrakt-monoteiska åskådning kunde ej fatta en sådan tanke. I stället tager han just saken på det rätta sättet, då han utgick från något, som de kunde erkänna. De kunde erkänna, att det fans något gudomligt i öfverhetens makt och ställning. Således, den enhet mellan gudomligt och menskligt, som de kunde erkänna, tog Jesus till utgångspunkt för sin bevisning. Och då öfverheten i sin ställning kunde med rätt få benämningen gudar, hvarför skulle ej han kallas Guds Son, som Fadren utmärkt med ett vida högre uppdrag! Vi se således här, huru Jesus använder en riktig gammaltestamentlig tanke för att visa möjligheten af något, som judarne nekade. Han slog dem åter med skriften. Hvad Jesus åsyftade med detta citat var att skjuta en bresch i judarnes abstrakta monoteism för att bana väg för en sann uppfattning af hans person. Spekulativa teorier måste alltid vika för verkligheten, då de komma i motsägelse med henne.

Kärleksrikets fullkomning kräfde, att Jesus gjorde det stora offret, att han gaf sin person i döden, och återtog sitt lif i uppståndelsen.

Motsatsen mellan judarne och Jesus skulle föra honom i döden. Redan från de första tiderna af sitt offentliga lif hade Jesus i dunkelt tal antydt sin korsdöd. Så då han i sitt samtal med Nikodemus säger, att menniskosonen skulle upphöjas, såsom Moses upphöjt kopparormen i öknen. Vi anse nämligen den tolkning af detta ställe, som låter det tala om Jesu upphöjelse på korset, såsom den riktiga. Endast med denna tolkning blifver jemförelsen med kopparormen naturlig. Derjemte hänvisar sammanhanget på ett moment i Jesu medlareverk på jorden, ej på hans upphöjelse efter uppståndelsen. Och dessutom stärkes denna betydelse af ordet upphöjas här af ett motsvarande språkbruk i arameiskan i fråga om korsfästelse. Se derjemte Joh. 12, 32. Emellertid ser nu Jesus i den nämda handlingen af Moses en real profetia om sin korsfästelse, hvilken derigenom framställes såsom förutsagd i gamla testamentet.

Men Jesu lidande ställes äfven mera i allmänhet i sammanhang med Moses' och äfven med Elias' historia. Då Jesus genom sin förklaring liksom hemtade från himmelen en ny fond af gudomlig kraft för att bestå i lidandet, syntes Moses och Elias i härlighet och talade om hans bortgång, som han skulle fullborda i Jerusalem. (Luc. 9, 31). Moses och Elias, dessa höga gestalter från Israels forntid, betecknade reformatoriska epoker i Israels lif. De hade haft lidanden och strider att utstå för Jahves skull. De hade ock haft sina förklaringsstunder, då de på ett närmare sätt trädt i beröring med den himmelska verlden. De voro sålunda värdiga förebilder för Kristus. Deras lifs verksamhet var en real prefetia om Kristus. Ty de idéer och krafter, som genom deras gudaburna verksamhet insatts i Israels lif, vunno i Kristus sin förklaring. En sådan tanke ligger starkt antydd i bestämningen "uppfylla", som betecknar Jesu lidande såsom förutsagdt och förut bestämdt. Visserligen tänkes här väl närmast på skriftprofeternes förutsägelser om Messias' lidande. Men Moses' och Elias' uppträdande i denna fråga kan icke betyda annat än, att det af skriftprofeter förutsagda lidandet var en fulländning af det verk, som var grundlagdt af Moses och Elias och utbildadt af de senare profeterne. Häraf kunna vi äfven förstå, att det djupa sammanhang, som här antydes mellan Moses' och Elias' verk och Kristi verk, förlorar allt realt värde, om de tvenne

förstnämde fattas såsom mytiska personligheter. Den evangeliska historien vill hafva dem uppfattade såsom historiska personer, hvilka i Israel spelat den rol, som enligt gamla testamentets skrifter tillskrifves dem.

Att Jesu lidande, död och uppståndelse voro en uppfyllelse af profetiorna säger Jesus rent ut, då han siste gången för lärjungarne förkunnar om sitt lidande. Enligt Luc. 18, 31 säger Jesus till lärjungarne: Se vi gå upp till Jerusalem och allt ting skall fullbordas, som är skrifvet genom profeterne om menniskosonen. Här framställes det, som nu skulle ske med Jesus i Jerusalem, såsom skrifvet genom profeterne. Och visserligen hafva icke alla profeterne förutsagt om det, som nu skulle hända med Jesus i Jerusalem, men profeterne tänkas här tillsammans såsom en kollektiv representant för en enda stor grundåskådning om den sanna religionens fulla förverkligande på jorden. Och mycket mer hade profeter skrifvit om Messias än det, som nu skulle ske med hnom i Jerusalem. Men allt hvad de skrifvit om honom fick sin afslutning i döden och uppståndelsen, genom hvilka Jesus satte kronan på sitt lifs stora verk. Vi måste på detta sättet fatta detta "skall fullbordas". Så löper enligt Jesu egna ord profeternes hela grundåskådning om den sanna religionens förverkligande ut i Jesu död och uppståndelse såsom sin historiskt-reala spets och så framställes denna grundåskådning genom Jesu död och uppståndelse såsom sann och de heliga skrifter, som handla derom, hafva här fått sin fullbordan.

Rikets fulländning efter dess utveckling genom Andens ledning.

Ju mer Jesu lif skred framåt desto mer fann han anledningar att för sina lärjungar uppenbara sitt rikes framtida öden och blifvande natur. Och särskildt mot lifvets slut höra vi honom ofta tala om dessa ting. Han förutsade om nöd och trångmål, som skulle drabba hans trogne bekännare. Och dessa trångmål skulle löpa ut i en stor katastrof, då förödelsens styggelse skulle stå på heligt rum. Se Mat. 24, 15. Och denna förödelsens styggelse var förutsagd af profeten Daniel.

Det här anförda Danielsstället handlar rent historiskt sedt om Antiochus Apifanes' framfart i Jerusalems tempel. Men Jesus lösrycker nu dess innerste grundtanke från dess historiska omhölje och förvandlar denne till en allmängiltig egendom. Detta sker först på det sättet, att han låter densamme syfta på Jerusalems förstöring af Romarne. Men i den evangeliska framställningen sammanflyter

denna tilldragelse med verldens sista katastrof, till hvilken den är en förebild. Och så har den nämda tanken fått hela sin allmängiltiga betydelse för Kristi kyrka.

Men mellan den apostoliska tiden och verldens slut ligger hela kyrkans historia. Principen för dess lifsutveckling är den helige Ande, som Jesus lofvade att sända efter sin bortgång. Då Jesus uttalar sina löften om Anden, anföras inga särskilda skriftställen, men hvem igenkänner ej i Jesu tal om Anden den nytestamentliga uppfyllelsen af den profetiska åskådningen, att i det fullkomliga gudsriket, den nye Davids rike, skulle stora andemeddelelser ske, som skulle gifva detta rike en rent andlig och universel natur, som skulle upphäfva betydelsen af allt blott yttre gerningsväsen och låta hjertats inre menniska vara det enda värdefulla i Guds ögon.

Och när riket en gång varder fullt genomträngdt af alla de omskapande andepotenserna, så är det moget för att öfverflyttas till den himmelska verlden och insättas såsom en fullkomlig medlem i denna. Jesus lofvar att bereda åt de sina boningar i Fadrens hus. Om detta Fadrens hus visste man jämförelsevis litet på den gammaltestamentliga ståndpunkten, särskildt under de första tiderna af Israels historia. Men den store mästaren i skriftforskning visste att äfven i fråga om denne punkt sätta sina egna uppenbarelser i sammanhang med gammaltestamentlig åskådning. Vid en tvistefråga, som gälde en sida hos lifvet efter detta, låter Jesus saduceerne veta, att ett sådant lif fans omtaladt i de af dem erkända gammaltestamentliga skrifterna. Se Mat. 22, 23 ff. Enligt Jesu tankegång måste de döde lefva efter sin död, ty Gud benämnes i exod. 3, 6 Abrahams, Isaks och Jakobs Gud, och han är en Gud endast för de lefvande. De döde i absolut mening behöfva ingen Gud och Gud den lefvande måste vara Gud för de lefvande, följaktligen lefva patriarkerne, när Gud talar dessa orden. Detta är tanken i Jesu bevisning. Men då måste vi med Krysostomus m. fl. erkänna, att det ligger bevisningskraft äfven i användningen af presensformen. Nu, när Gud talar, är han patriarkernes Gud.

Vi hafva sålunda sett, att de gammaltestamentliga skrifternas ord är ett Guds ord, som förverkligas i Herren Jesus, och hans rike. Men ännu återstå vigtiga frågor sådana som dessa: Syftade enligt evangelierna de profetiska orden utan undantag direkt på Jesus? Hade de sålunda icke någon annan betydelse för sin samtid än den att förutsäga om en Messias, som i tidernas fullbordan skulle bereda en frälsning, af hvilken äfven samtidens menniskor kunde trösta sig? Hade de typiska handlingar, som omtalas från gamla testa-

mentet, ej någon annan mening än den, att för samtidens menniskor förebilda något hos den kommande frälsaren? Betraktade Jesus och evangelisterne de gammaltestamentliga skrifterna såsom ett Guds ord i den meningen, att alla dess delar på samma sätt kommit omedelbart ur Guds mun och innehölle en ofelbar direkt uppenbarelse om en himmelsk sanning?

Härmed komma vi öfver till en ny afdelning, öfver hvilken vi sätta följande öfverskrift.

III.

Hvad säga evangelierna om ofelbarheten och om förhållandet mellan det gudomliga och menskliga i de gammaltestamentliga skrifterna?

Naturligen kunna vi icke vänta att om denna sak finna en bestämdt uttalad teori i evangelierna. Det var en fråga, som icke gjorde den tidens menniskor stora bekymmer, då man fullt och fast trodde på inspirationen både såsom real- och verbalinspiration. Vi hafva att söka ledning vid denna frågas besvarande uti det sätt, hvarpå Jesus och evangelisterne behandla det gamla testamentets skrifter och i sjelfva den ställning, som Jesus intager till de ord och handlingar ur gamla testamentet, som han låter tjena såsom basis för sina egna ord och handlingar. Vi behöfva icke tvifla på, att Jesus sjelf hade den rätta uppfattningen af vår fråga; att han det hade, derför hafva vi en borgen i hans personlighet. Men det var ett teologiskt spörsmål, som han ej hade anledning att afhandla, men hvilket han öfverlemnade åt den vetenskapliga utvecklingen att utreda. För honom var det nog, att man trodde på det gammaltestamentliga ordet såsom ett gudomligt ord och att man lärde sig förstå det ordets organiska sammanhang med honom och hans verk. Men detta var alldeles nödvändigt för att Jesu verk skulle kunna slå rot i historiens jord. Man reflekterar ofta på den djupa motsats, som rådde mellan Jesus och de skriftlärde. Men man får ej glömma, att det bidrog i hög grad till att möjliggöra Jesu saks förverkligande, att denna skriftlärdoms representanter hos sin samtid inplantat en så orubblig tro på det gammaltestamentliga ordet såsom ett Guds ord. En i alla afseenden skeptisk tid skulle ej erbjudit en god jordmån för himmelrikets utsäde.

Jesus anslöt sig således till den herskande meningen om skriften såsom Guds ord, han tillämpade enskilda ställen derur på sig sjelf och på sin samtid utan att inlåta sig på den frågan, om de ställen han använde hade en direkt eller endast en indirekt syftning på den tids förhållanden, under hvilken han uppträdde. Men det fins dock åtskilligt i hans sätt att behandla skriftställen, som låter oss förstå, att en historisk betraktelse af skriften låg bakom Jesu uppfattning af densamma, och att så måste hafva varit, skola vi tydligen inse, då vi reflektera på det faktum, att en sådan uppfattning nödvändigt måste af en sund exeges göras gällande. Och att den detta måste, skola vi inse vid en undersökning af det sätt, hvarpå såväl evangelisterne som Jesus ofta använda skriftställen. De låta nämligen ofta skriftord syfta på förhållanden, som vid första påseende ej tyckas hafva mycket att göra med den sak, som är i fråga. Men vid en djupare betraktelse af saksammanhanget skall det visa sig, att de voro i sin goda rätt vid sin användning af skriftord. Det skall visa sig, att de åberopade skriftställena, der de syftat på en tilldragelse i den tidpunkt, då de talades, inneburit en idé, som ingalunda fullt uttömt sitt innehåll i denna tilldragelse, eller att de inneslutit en allmän religiös eller etisk tanke, som blifvit på ett bestämdt sätt formulerad och som med denna formulering var användbar på alla tider och förhållanden. Men att det just var på sin plats att ytterst tillämpa allt det gammaltestamentliga ordet på Jesu tid, följer af hvad vi förut framstält om Jesus såsom detta ords lefvande uppfyllelse. Alla de eviga idéer, som beherskat det gammaltestamentliga lifvet och den gammaltestamentliga åskådningen, måste väl hafva en särskild giltighet för den tid, då de framträda i ett personligt lif. Detta följer redan af den allmänna obestridliga lagen, att de tankar och handlingar inom historiens lif, som på ett mera allmängiltigt sätt innesluta de eviga idéerna, måste visa sig såsom särskildt typiska för sådana tider, då nya sidor af de eviga idealen träda fram för medvetandet och blifva en makt i historiens lif.

Vi gå nu till en undersökning af några skriftställen för att bevisa, hvad vi nu påstått.

Jesus och evangelisterne använda ofta gammaltestamentliga ord på ett sådant sätt, att den mening, de söka deri, endast på ett indirekt sätt kan finnas der.

Då evangelisten Mateus i sitt första kap. berättat om engelens uppenbarelse för Josef, tillägger han, att detta skedde, på det att profetian om jungfruns son i Es. 7, 14 skulle gå i uppfyllelse. Evangelisten finner i denna profetia en förutsägelse om Messias, den Immanuel, i hvilken Gud skulle vara med oss. Betrakta vi stället i dess historiska sammanhang hos profeten, så erbjuder det ej ringa svårigheter. Det första, som faller i ögonen för en historisk betraktelse, är, att Gud genom profeten låter säga, att han i de närvarande politiska trångmålen vill låta en man födas, som skulle bära namnet Immanuel, ett namn, som tillkännagifver, att denne jungfruns son skulle blifva en hjelpare i nöden. Hvem var denne jungfruns son? Man har försökt att i den dåvarande historien finna en person, som skulle motsvara profetian om jungfruns son. Man har tolkat henne om en profetens egen son och om konung Hiskia, men dessa tolkningar visa sig mycket otillfredsställande. Den enda säkra exegesen af detta ställe torde vara denna. I denna tid af särskildt stor nöd, då den store fienden från Östern (Assur) trängde fram mot Israels gränser, vaknade ånyo tanken på den store profeten, som skulle rädda sitt folk och Esaias såg honom i Andanom stiga fram på skådeplatsen (jemför den stora profetian i Es. 9). Rent empiriskt sedt uppfyldes ej profetian. Men i densamma låg en idé, som måste förverkligas. Under andra förhållanden framträdde jungfruns son, då han bättre behöfdes, då ett verk skulle uträttas, som endast han kunde uträtta. Sin reala betydelse för den dåvarande tidpunkten hade denna profetia deri, att hon innebar ett bestämdt Guds löfte om hjelp i den närvarande nöden. Så se vi, att detta profetiska ord är ett ofelbart ord om Messias, under det att dock den omklädnad den hade i profetens tanke hade en historisk karakter, som rent empiriskt sedt tager sig ut såsom en ofullkomlighet.

I Mat. 2, 15 söker evangelisten medelst ett skriftord bevisa, att Jesusbarnets flykt till Egypten var en följd af en Guds förutbestämning. Det här anförda skriftstället är de orden ur Hos. 11: 1: Utur Egypten har jag kallat min son. Som bekant sägas orden af profeten om Guds folks utvandring ur Egypten, en tilldragelse, som profeten erinrar om för att hos det otrogna folket

väcka minnet af den märkligaste gerning Gud gjort med detsamma. Häri ligger ingen svårighet med afseende på evangelistens användning af stället. Men en svårighet ligger deri, att profeten sjelf ej antydt, att han i orden inlagt någon messiansk tanke. Att en sådan tanke skulle finnas der, är emellertid evangelistens mening. Huru han tänker sig det sätt, hvarpå en messiansk tanke skulle kunna sökas i detta ställe, få vi ej veta, men säkert är, att den kan endast finnas der, för så vidt Israels barns utvandring ur Egypten i allmänhet kan betraktas såsom typ för något moment i Jesu lif, hvilket var förebildadt och förberedt i Israels lif. — Nästan ännu större svårigheter erbjuder Mat. 2, 23, der evangelisten bevisar, att Jesu bosättning i Nazaret skedde, på det att ett skriftord skulle fullbordas. Ett profetiskt ord om detta moment i Jesu lif saknas nämligen alldeles. Enligt den vanligaste och bästa tolkningen af det nämda stället skulle evangelisten hafva syftat på Es. 11, 1, der Messias tänkes såsom en telning, näsär, som skulle framväxa ur Isai slägte. Evangelisten skulle hafva tänkt sig, att Nazaret härleddes af näsär, hvilket ju ej är omöjligt. Dock framträder äfven här den svårigheten, att denna evangelistens uppfattning ligger utanför det profetiska ordets egen egentliga mening, ty det vill blott tala om Jesu härkomst från Isai slägte. Emellertid kunna vi tänka oss saken så, att evangelisten funnit ett visst kausalsammanhang mellan den nämda profetian om den friske och grönskande telningen af Isai stam, som skulle skapa en grönskande, Guds plantering på jorden, och det faktum i Jesu lif, att hans barndomsdagar skulle förflyta i det stilla i en blomsterrik trakt belägna Nazaret. Mer behöfver det ej ligga i evangelistens korta uttryck och det är ju en skön tanke. För Jesus såsom för hvarje annan menniska måste det hafva sin betydelse, under hvilka inflytelser både från menniskorna och naturen han uppfostrades. Det var ingen tillfällighet, att Jesus fick uppväxa i det skönt belägna, stilla och undangömda Nazaret.

Af de nu anförda skriftställena se vi, att evangelisterne med afseende på något i Jesu lif, gåfvo profetisk betydelse åt skriftord, som endast på ett indirekt — dock derför ej mindre verkligt — sätt innehöllo den messiansk-profetiske tanke, man sökte deri. Och att evangelisterne väsentligen sedt ej felade härutinnan, det blifver klart för oss, då vi gifva akt på, att Jesus sjelf använde samme metod i fråga om bruket af profetiska ord.

Detta visar sig redan, om vi gifva akt på de profetiska ord, med hvilka Jesus i Nazarets synagoga enligt Luc. 4, 16 ff. dokumenterade sig såsom

Messias. Jesus tolkar dem direkt om sig sjelf. Och det saknas ej tolkare, som vilja låta det ordet direkt syfta på Kristus. Det är ej lätt att afgöra, hvilka tolkare, som hafva rätt, de som låta profeten här tala om sig sjelf, såsom de fleste nyare utläggare göra, eller de, som såsom Delitzsch låta orden vara sagda om "Herrens Tjenare". Hvad vi för vårt ändamål måste påpeka, är att vi vid dessa ord måste först tänka på någon personlighet, som lefde med i de stora händelserna bland Guds folk i den tid, då de talades. Den så kallade Deutero-Jesaias är visserligen så idealt anlagd, att man tydligen måste se dess syftning på en högre och skönare tid än den, i hvilken profeten lefver. Men å andra sidan se vi, huru på hvarje punkt i denna boks innehåll tidshistoriska förhållanden skina igenom såsom den reala bakgrunden. Det är något närvarande man fröjdas öfver, Guds folks återvändande, Jerusalems återuppbyggande o. s. v. Och på grund häraf kunna vi ej underlåta att i de sköna orden i kap. 61, 1 se skildringen af någon närvarande personlighet, hvilken på samma gång är en så fullkomlig förebild för Kristus, att denne på sig sjelf kunde tillämpa de profetiska orden om honom.

Att Herren Jesus direkt på sin samtid tillämpade profetiska ord, som i första hand syftade på den tid de tillhörde, är ovedersägligen klart af andra ställen. Vi gifva här särskildt akt på Mat. 13, 13 ff. Lärjungarne frågade mästaren, hvarför han nu talade till folket i liknelser. Han svarade då med att fritt citera Herrens befallning i Es. 6, 9 f. till profeten att med sin predikan förblinda och förhärda folket. Man har tolkat dessa orden i detta sammanhang på tvenne olika sätt. Det ena är att Jesus med dessa profetiska ord velat säga, att han använde liknelseformen, emedan denna för dem, hvilka saknade sinne för saken, liksom kastade en slöja öfver innehållet i talet och derför bidrog till att än mer förhärda desse ovärdige. Detta är tydligen den tolkning, som lättast ger sig vid handen vid första påseendet och som låter det profetiska ordet vara användt i väsentligen samma etiska syfte som hos profeten sjelf. Enligt den andra tolkningen skulle Jesus genom sitt citat velat angifva det faktum, att folket var så beskaffadt, som de profetiska orden säga, att det var sedligt försjunket och okunnigt och derför behöfde, att man talade till detsamma i parabelns åskådliggörande form. Vi kunna ej finna denna tolkning så omöjlig som man ansett den vara. Den öfverensstämmer mera med Jesu allmänna kärlekssyften att gå efter de förlorade fåren så långt som möjligt. Och endast för denna tolkning kan stället visa sig ega ett tillfreds-

ställande sammanhang. V. 11 lyder: Eder är gifvet att veta himmelrikets hemligheter, men dem är det icke gifvet. Dessa ord säga, att folket saknade den insigt i himmelrikets angelägenheter som lärjungarne egde, att det befann sig på en låg ståndpunkt i fråga om denna insigt, hvaraf var en följd, att Jesus måste välja en framställningsform, som särskildt passade för folkets uppfattningsförmåga. I v. 12 utsäges derefter genom ett ordspråk orsaken till denna skilnad: Den som hafver, honom skall gifvas, och han skall hafva öfver nog, men från den, som icke hafver, skall tagas det han hafver; folket var inne på orätt väg och kom derför allt längre bort från möjligheten att förstå det nya hos Jesus. Och att så var bekräftas just med det nämda profetiska ordet. Denna tolknings riktighet styrkes ytterligare af vv. 34, 35, der det säges, att Jesus genom sina liknelser ville för folket utsäga sådant, som varit fördoldt från verldens begynnelse, hvilka ord ju säga, att Jesus med sitt talande i liknelser åsyftade att öppna folkets ögon, ej att än mer tillsluta dem. Om nu denna tolkning är riktig, så bevisar den, huru fritt Jesus kunde använda profetiska ord. Det som hos profeten sättes såsom ändamålet för hans verksamhet på det redan förhärdade folket, sättes här såsom ett redan befintligt tillstånd, som motiverar ett visst handlingssätt från Jesu sida, under det att det profetiska ordet dock citeras i sin ursprungliga form, den befallande formen. Men hvad som i alla händelser är oomtvistligt, det är, att orden hos profeten syfta på hans samtid utan någon slags antydan om en syftning på den messianska tidens menniskor. Och dock säger Jesus, att de äro sagda om hans samtids förblindade menniskor. Detta kan endast förklaras på det sättet, att i dessa ord är ett etiskt förhållande uttaladt, som är af allmängiltig natur och derför kan sägas vara sagdt om alla dem, som göra sig skyldiga till ett sådant försyndande, som de menniskor gjorde, hvilka omtalas hos profeten. Vi se således, att Jesus, då han upptog den allmänna sanning, som låg i ett profetiskt ord, kunde lemna åsido hela den historiska situationen, som gifvit anledning till uttalandet af det ordet. Och detta skedde i anslutning till den tidens uppfattning af skriftens beskaffenhet och ändamål.

Genom sitt sätt att använda och tolka gammaltestamentliga ord har Herren sjelf gifvit vinkar om, att det fins i historiska förhållanden grundade ofullkomligheter i gamla testamentet.

Vi vilja nu tillse, hvad vi kunna finna för att styrka denna mening.

Vi gifva först akt på en oegentlighet af jemförelsevis mindre betydelse, som förekommer i ett Jesu anförande af ett gammaltestamentligt faktum. I Luc. 4, 25 omnämner Jesus för ett visst syfte berättelsen om hungersnöden under Elias' tid. Han säger, att himmelen var tillsluten i tre år och sex månader. Att detta var en gängse mening kunna vi se deraf, att Jakob angifver samma tidlängd i sin Ep. 5, 17 äfvensom deraf, att samma uppgift fins i de judiske lärdes skrifter. Men enligt uppgifterna derom i 1 Kon.-b:s 18 kap. var det ej fullt så lång tid, som regnet uteblef. Talet 3 ½ hade säkerligen valts såsom utgörande hälften af det heliga 7-talet, som i Dan. 12, 7 betecknar tiden för Guds folks förskingring. Hungersnödens olyckliga tid under Akab har säkerligen ansetts ega en typisk karakter och derför behöfde man ett symboliskt tal för att beteckna dess längd. Detta rent empiriskt sedt oriktiga tal accepterades af Jesus. Vi hafva skäl att tro, att Jesus ej var ovetande om den nämda oegentligheten. Han lägger ju i dagen en stor kännedom om gamla testamentet, och då hade han nog reda på Elias' historia i dess detaljer, hvilken säkerligen ansågs såsom ett synnerligen vigtigt stycke af gamla testamentet. Dock fasthåller Jesus vid den traditionela uppgiften, hvaraf vi få en vink om, att sådana uppgifter om rent yttre förhållanden ej spela någon väsentlig rol i fråga om skriftens religiösa och etiska innehåll. Och hvad som med full visshet följer af det här behandlade faktum är, att föreställningen om frånvaron af olösliga motsägelser i de inspirerade skrifternas uppgifter om förhållanden af jordisk art måste anses omöjlig att fasthålla.

I Jesu tolkning af lagen i bergspredikan finna vi tydliga bevis på, att Jesus hade den meningen, att åtskilliga gammaltestamentliga bud och etiska föreskrifter voro behäftade med en viss brist, som stod i strid med den ideala naturen af deras eget innehåll. Vi hafva förut antydt, att man tvistat derom, i hvilket syfte Jesus företog dessa tolkningar af lagen. Vi hafva anfört skäl derför, att han satte en väsentlig identitet mellan sitt rikes innehåll och lagens innehåll. Men i detta sammanhang måste vi framhålla, att Jesus för att tydligt få denna identitet fram, måste framhålla inkongruensen mellan budens

ideala innehåll och deras historiska form. Denna inkongruens, som måste betraktas såsom en relativ motsägelse, markerar Jesus redan genom inledningsformlerna: I hafven hört att det är sagdt o. s. v. — — men jag säger Eder. Denna motsägelse hade visserligen stegrats genom den senare judendomens ytliga tolkningar af lagen, men dock ej helt och hållet framkallats derigenom, utan sin första orsak hade den i de ifrågavarande budens egen form, såsom det skall visa sig af en undersökning om saken.

Då Herren i Mat. 5, 27, 28, inskärper kyskhetsbudets idealitet genom att hänvisa på menniskans inre såsom kyskhetens källa, så sker detta under en bestämd antydan om, att detta bud icke fått ett fullt tillfredsställande uttryck i dekalogens sjette bud. Hvad detta bud uttryckligen säger är sant, men det säger ej allt, som på en fullkomligare utvecklingsgrad måste sägas om denna sak. Genom sin ordalydelse riktar det sig närmast mot den yttre handlingen. Visserligen var det ingalunda främmande för den gammaltestamentliga åskådningen, att det sedliga lifvet skall framspringa ur hjertat såsom sin källa, men betydelsen af denna sanning var ej fullt insedd på den gammaltestamentliga ståndpunkten, ej heller hade man alltid förstått att sätta de enskilda buden i organiskt samband med denna sanning. Dessa brister hade blifvit särskildt stora hos den senare judendomen, och det ej minst i fråga om sjettte budet.

I vv. 31, 32 behandlar Jesus vidare den under hans tid mycket omtvistade frågan om äktenskapsskilnad. Denna var tillåten enligt ett stadgande i Deut. 24, 1, som enligt Jesu ord i Mat. 19, 7 skulle vara af mosaiskt ursprung. Och mot tron på detta dess ursprung kunna ej giltiga invändningar göras. Vi äro öfvertygade om, att Deuteronomions innehåll till sin substans är af mosaiskt ursprung. Då ingen med rimliga grunder kan bestrida dekalogens mosaiska ursprung, måste vi erkänna, att man redan på Moses' tid hade stränga principer i fråga om äktenskapet, (se dek. 6 bud). Detta blifver ännu tydligare deraf, att skapelsehistoriens ord om äktenskapets oupplöslighet säkerligen voro kända i Israel sedan första tiderna af dess tillvaro. Men då det var ytterst svårt att genomföra sådana stränga principer hos det råa och hårda folket, måste Moses stifta en lag, som tillät äktenskapsskilnad. Denna stod nu i viss mån i motsägelse med äktenskapets idé, dock hade den normativt anseende såsom utgången ur Moses' hand, ty Moses handlade ju å Guds vägnar. Och för så vidt detta var fallet, hade denna lag om äktenskapsskilnad en gudomlig sanktion, enligt hvad vi förut visat. Dock hade den, såsom motiverad af mensk-

liga bristfälliga förhållanden, sina brister, och då Herren i Mat. 19 sätter Moses såsom subjekt för gifvandet af denna lag, så måste vi häri se en antydan om den ofullkomlighet, som vidlådde densamme, en ofullkomlighet, som dock hade den förmånen, att den ledde till en högre grad af fullkomlighet. Moses som å Guds vägnar styrde folket, kunde nämligen varda berättigad att utfärda stadgar, som gjorde det möjligt att åstadkomma åtminstone ett relativt förverkligande af idén. Vi spåra här ett menskligt moment i skriften, hvilket tydligen förbjuder tron på dess ofelbarhet i abstrakt mening.

En liknande motsägelse framhålles i förbudet mot bruket af eder, vv. 33—37. Enligt mosaiska lagen var eden tillåten, men i det ideala kristusriket måste den anses såsom stridande mot dess natur. — I v. 43 ff. framhåller Jesus det allmänna kärleksbudet i dess relation till personliga fiender gent emot ett alldeles motsatt bud, som på traditionens väg tillkommit derigenom, att man uti befallningen i Lev. 19, 18: Du skall älska din *nästa* såsom dig sjelf, trott sig böra lägga till den tanken: du skall hata din fiende, ett tillägg, som hade sin grund i fullkomligt missförstånd. Här visar det sig tydligt, att en verkligt inre motsats fans endast mellan Jesu bud och fariseernas falska tolkningar af lagen. En sådan motsats fans deremot icke mellan Jesu bud och lagens bud.

Vi finna således, att Jesus i flere mosaiska föreskrifter fann något, som stod i motsägelse mot den ideala tanke, som låg i deras innehåll, och som följaktligen, fastän det var intergrerande moment i den heliga skrift, som var ett Guds ord, röjde spår af mensklig ofullkomlighet. Men detta är från en annan sida sedt en fullkomlighet. Det är en fullkomlighet, att den heliga skriftens innehåll står i lefvande vexelverkan med det menskliga lifvet. De eviga idéerna framlysa öfverallt i skriften, men de stå der ej såsom en obrukbar egendom, såsom obegripliga orakel, på hvilka menskligheten stirrar ett ögonblick och sedan begifver sig i väg för att på egen hand taga sig till rätta med lifvets stora frågor. Utan de sänka sig alltjemt ned till menskligheten och ackommodera sig efter dess utveckling utan att derför ett ögonblick låta afpruta något af sin ideala *fordran.* Så står skriften inom historiens verkliga lif, ett lif, som ej genom Jesu uppträdande kan tänkas lösryckt ur sammanhanget med den förkristna historien, ty den samme Jesus, som i bergspredikan så skönt framstälde lagens eviga idealitet, erkände sig dock såsom bestämd af det konkreta lifvets makter, då han till exempel inför öfverstepresten aflade en högtidlig ed om sitt gudssonskap. Vi se således att, ehuru Jesus

vid sin lagtolkning närmast riktade sig mot fariseernas falska tolkningar af och tillägg till de mosaiska buden, han riktade sig äfven mot dessa sjelfva, för så vidt de hade en historisk karakter, som ej fullt motsvarade idealet. Och häraf framgår, att Jesus lägger i dagen, att han erkände en brist i de gammaltestamentliga skrifternas innehåll, som har sin grund deri, att de hafva framkommit inom den menskliga historiens lif och från en sida sedt sjelfva äro ett stycke af mensklig historia.

Af hela den ställning, Jesus intager till gamla testamentet, se vi, att han icke på något direkt och afgörande sätt yttrar sig om, huruvida en gammaltestamentlig skrift är en produkt af den författare, som af traditionen angifves såsom sådan, eller huruvida ett visst faktum i gamla testamentets historia tilldragit sig alldeles på samma sätt och under samma förhållanden, som i en gammaltestamentlig skrift angifvits med afseende på detta faktum. Jesus inlät sig icke på literaturhistoriska undersökningar, ej heller kände han ett behof af att lugna sinnena med afseende på sådana frågor medelst någon slags harmonistik. För honom var det säkerligen å ena sidan visst, att Guds folks historia kunde vara och verkligen var behäftad med sådana brister, som tillkomma menskligheten i allmänhet, ehuru dessa brister gestaltade sig på ett olika sätt hos ett folk, som stod under den sanne Gudens mera direkta ledning. Men å andra sidan var det visst för honom, att sådana fakta i Israels lif, som hade någon betydelse såsom förberedande för hans uppträdande i verlden, icke voro foster af en fritt skapande fantasi, utan verkligen ingått såsom moment i Israels lif och således i dess historia haft en fullt sannt etisk betydelse och verkan, och att de store männen i gamla testamentet icke voro sagohjeltar, utan verkliga bärare af den Israels historia, som i sina väsentliga grunddrag är full verklighet. Så till exempel tänkes Moses af Herren såsom gudsstatens egentlige grundläggare, följaktligen tänkes hans historia i allt väsentligt såsom sann. Deremot få vi af Herren inga svar på sådana frågor som dessa: hafva alla detaljerna i Moses' historia tilldragit sig så, som det beskrifves i Moses' skrifter eller har Moses skrifvit alla dessa skrifter? Svaret på liknande frågor måste vi alltid söka i en verklig kritisk undersökning om saken med hjelp af de medel, som ett redligt sinne och en god vetenskaplig apparat kunna erbjuda.

Hvad beträffar *omfånget af de gammaltestamentliga skrifter*, som finnas anförda i evangelierna, så finna vi, att hela kanon i alla dess tre hufvuddelar här är representerad. De delar af kanon, som mest förekomma, äro lagen och profeterna. Af Hagiografa nämnas enskilda delar, ja man har äfven menat, att de nämnas såsom enhetlig komplex i Luc. 24, 44: Lagen, profeterna och *psalmerna*. Men skriftens särskilda delar hållas ej alltid åtskilda, ty lagen begagnas understundom af Johannes såsom beteckning för hela skriften. Se t. ex. Joh. 10, 34. Detta har sin grund deri, att lagen var den primäre och grundläggande delen, som på visst sätt inneslöt de andra delarne, och som hade den högsta graden af inspiration. Apokryferna anföras aldrig. Detta gäller ock om några af de enskilda böckerna i kanon. Dock få vi icke tro, att genom detta faktum något skall vara antydt om att dessa böcker ej kunna anses för kanoniska. Sådana frågor som den om en skrifts kanoniskhet låg utanför Jesu och evangelisternas uppgift. I följd af sin allmänna uppfattning af de gammaltestamentliga skrifternas innehåll såsom syftande på Kristus och hans rike, anförde de vid särskilda tillfällen sådana skriftställen, som visade sig på ett preformerande sätt innesluta den idé, som uppenbarade sig i den handling, som vid det tillfället af Jesus utfördes i hans rikes angelägenheter. Detta gör att sådana delar af skriften, som hade en mera påtagligt messiansk karakter, oftast anföras, till exempel profeten Esaias, och att sådana delar af skriften, som framhöllo en särskild sida af Guds rike, anföras, när Guds rike betraktas särskildt från den sidan, till exempel profeten Daniel i de eskatologiska talen. Huruvida icke anförda delar af skriften af Jesus och evangelisterne betraktades såsom kanoniska derför, att de innehöllo ett stycke af det historiska lifvet hos det folk, som i hela sin organiska enhet var förberedande för Kristus och hans rike, derom säges ingenting. Men vi hafva rätt att förmoda, att så var.

Hvad beträffar de *apostoliska skrifternas* förhållande till de gammaltestamentliga skrifterna, så finna vi det ej helt och hållet nödvändigt för fullständigheten af vårt ämnes behandling att här inlåta oss på den frågan. Hufvudintresset för oss är att veta, hvilket sammanhang Herren Jesus sjelf sätter mellan dessa skrifters innehåll och sitt uppträdande inom historien. Vi vilja blott uttala den tanken,

att vi äro öfvertygade om, att äfven i denna fråga råder i allt väsentligt full öfverensstämmelse mellan Jesus och apostlarne. Och derjemte vilja vi med ett par ord erinra om en särskild punkt, som i evangelierna icke kommer till tals Det är frågan om sättet för Guds förhållande till de helige männen vid deras frambringande af de heliga skrifterna. I tvenne bekanta apostoliska ställen, 2 Tim. 3, 16 och 2 Petri 1, 21, uttalas en bestämd teori om detta sätt, nämligen den, att Gud medelst inspiration meddelade de helige männen sin viljas innehåll med afseende på de uppgifter han gifvit dem. Då vi äro öfvertygade om, att så väl 2 Tim.-brefvet som 2 Petrusbrefvet äro författade af de respektive apostlarne, hafva vi att taga hänsyn till den nämda teorien såsom normgifvande. Inspirationen hade ej kommit på tal i evangelierna. Häraf få vi ej draga den slutsatsen, att man icke i evangelierna skulle kunnat uppställa en teori om densamma. Jesus hade icke anledning att yttra sig om inspirationen, ty han sammanträffade ej med sådana, som uttalade tvifvel om den saken. I sina samtal med fariseerna stödde han sig på skriften såsom Guds ord. Men det skedde icke af det skälet, att de tviflade derpå, utan derför, att han ville visa dem, hurusom det ord, som de erkände såsom Guds ord, just vitnade om honom. Dessutom var det väl ej riktigt möjligt att på kristendomens dåvarande ståndpunkt framställa en klar inspirationsteori, då Anden ännu icke utgjutits och visat sin nyskapande verksamhet med afseende på kyrkans organisering såväl i fråga om det inre lifvet, som det yttre samfundslifvet. Först då det skett, var man i stånd att fullt inse beskaffenheten af Andens verksamhet äfven i gamla testamentet.

Hvad beträffar de tvenne nämda ställena, så utsäges i dem den tanken, att de heliga skrifterna (de kanoniska) hafva kommit till medelst en andeingifvelse och andeförelse. I Tim.-stället säges nämligen, att hvarje skrift är gudaingifven, och i Petrusstället, att författarne voro förda, satte i rörelse, af den helige Ande. Denne tanke har, särskildt hvad det senare språket beträffar, sin direkta historiska grund i det faktum, att enligt gamla testamentets egen uppgift voro profeterna gripne och förde af den gudomlige Anden, då de uttalade sina profetior. Och denne profetiska inspiration var den högsta formen af Guds Andes verksamhet inom gamla testamentet för att meddela gudomliga lifskrafter åt verlden. Detta ställe måste följaktligen tolkas med hjelp af de uppgifter gamla testamentet sjelft gifver om relationen mellan den gudomlige Anden och profeterne vid deras profetiska verksamhet. Men detsamma gäller väsentligen äfven om Tim.-stället. Ty all verksamhet, som hade

sin grund i en direkt inspiration tänkes såsom en profetisk verksamhet. Vi kunna derför ej af dessa ställen draga bestämda slutsatser om, huruvida alla detaljerna i en helig bok böra anses i samma grad inspirerade, ej heller om sjelfva det sätt, hvarpå den gudomlige Anden så att säga behandlade den mensklige författaren i inspirationshandlingens ögonblick. Hvad beträffar det förra, så gifves oss i Tim.-stället en bestämd anvisning för uppfattningen af inspirationen, då det säges, att skriften är nyttig till lärdom o. s. v.

Den så angifna afsigten med inspirationen visar, att inspirationens ande varit verksam för att meddela religiösa och etiska sanningar. Hvad beträffar förhållandet mellan Anden och den inspirerade menniskan, så är det endast dogmatisk konstruktion, då man i dessa ställen tror sig finna den gammal-ortodoxa inspirationsläran. Då det säges, att profetian ej är af menniskovilja, så betyder detta icke annat, än att de helige författarne icke meddelade oss sådana tankar, som hade sin första upprinnelse i deras egen själs djup, sådant detta var i sin blotta naturlighet utan personligt samband med Gud i Anden. Och då det vidare heter, att de talande sattes i rörelse af den helige Ande, så är ej härmed en sjelfständig och egendomlig tankeverksamhet utesluten, utan deraf att de *talade* framgår, att de utöfvade en talets verksamhet, som enligt psykologiska lagar måste stå i organiskt sammanhang med en motsvarande tankeverksamhet, en verksamhet, som ej med den svagaste antydan förnekas, de voro under sitt tal satte i rörelse af den gudomlige Anden, på ett sådant sätt föremål för hans inverkan, att det substantiela innehållet i deras ord var ett utflöde ur Anden sjelf. Det gudomliga lifvet, som i Anden kommer menniskan så nära det kan ske, upplät sin härlighet för desse mäns andliga blick och satte dem i stånd att såsom sjelfständigt tänkande och handlande personer varda organer för Guds lifs- och sanningsmeddelelse åt menniskor. Menniskans sanna förhållande till Gud visade sig här på konkret sätt i sin mest typiska form. De heliga männen stodo i det djupaste passivitetens förhållande till Gud. Och detta hade just till följd, att deras personliga egendomlighet och sjelfständighet, långt ifrån att undertryckas, framträdde på ett i högsta grad fullkomligt och harmoniskt sätt. Vi blott erinra om, hvilka mäktiga personer profeterne voro, icke blott inom det mera omedelbart andliga lifvets verld, utan äfven inom det yttre samfundets verld på ett indirekt sätt.

Vi hafva sett, hvilken ställning Jesus hade till det gamla testamentets skrifter. Jesus anförde icke skriftställen af rent tillfälliga motiv, af ackomodation efter Judarnes föreställningar eller af andra grunder, som ej kunna anses ega högre värde än de nu nämda.

För Herren Jesus voro de gammaltestamentliga skrifterna tillförlitliga urkunder för en objektivt sann och verklig gudomlig uppenbarelse, som fann sin fullkomning i Jesus, och derför stälde han sitt lifs innehåll i ett organiskt och nödvändigt förhållande till dessa skrifters innehåll. Häraf kunna vi nu draga den allmänna slutsatsen, *att sådana gammaltestamentliga skrifter, som innehålla sådana fakta eller religiösa och sedliga idéer, som varit förberedande för Kristus och i kristendomen vunnit sin besegling och förklaring, måste anses ega kanoniskt värde för oss. Af denne sats kunna vi då sluta, att sådana skrifter, som innehålla ett stycke af Israels verkliga historia, hvilken är förberedande för Kristus och kristendomen, måste anses ega kanoniskt värde.* Men då vi uppställa denne sats, kan man fråga, huru vi ställa oss till den traditionella indelningen af gamla testamentets skrifter i kanoniska och apokryfiska, om det ens blifver möjligt att fasthålla den indelningen på vår nu intagna ståndpunkt. Hvad beträffar de kanoniska böckerna, så vill nog ingen af den kyrkligt-traditionella riktningens män förneka, att de skulle innefattas under vår bestämning af begreppet kanoniskhet. Dock skulle man möjligen från det hållet finna denna bestämning ofullkomlig i det afseendet, att de apokryfiska böckerna kunna innehålla många idéer, som fullkomnats i Kristus och att de således åtminstone delvis böra anses såsom kanoniska.

Härpå kan svaras, att indelningen i kanoniska och apokryfiska böcker ej kan göra anspråk på full ofelbarhet, då den framkommit i en tid, som ej tillskref sig sjelf inspirationens ande i den meningen, som man tillerkände denne andes gåfvor åt den tid, som frambragte de kanoniska skrifterna. Den nämda indelningen är en produkt af traditionen, och — det måste erkännas — af en tradition, som i det hela gjort sin sak väl i denna punkt. Dock måste vi anmärka, att i åtskilliga afseenden kan ej gränsen mellan kanoniska och apokryfiska skrifter så bestämdt fasthållas, som man plägar göra. Ett bevis för detta påstående hafva vi redan i det faktum, att man, innan kanon blef färdig, tvistade om, huruvida vissa skrifter, såsom Predikaren och Esters bok skulle få en plats i kanon. Och i sjelfva verket är det af inre grunder svårt att inse, hvarför dessa böcker fått en plats i kanon framför t. ex. Syrachs bok.

Hvad särskildt angår de apokryfiska skrifterna, så måste vi erkänna, att dessa innehålla åtskilligt, som till sitt värde fullt kan jemföras med åtskilligt af de kanoniska skrifternas innehåll. Så till exempel innehåller 1:a Mak. bok ett historiskt material, som i mycket är lika trovärdigt som innehållet i de historiska skrifterna i kanon. Så till exempel innehåller Syrachs bok många idéer, som äro fullt jemförliga med innehållet i Ordspråksboken. Och för så vidt förhållandet är sådant, kunna vi icke frånkänna de apokryfiska skrifterna allt värde såsom källor, när det blifver fråga om att utreda arten och sanningen af det religiösa lifvet i gamla testamentet såsom ett lif, som har sin grund, sin norm och sitt mål i det gudomliga lifvet. Dock få vi icke derför upphäfva skilnaden mellan kanoniska och apokryfiska skrifter. Denna skilnad har i allmänhet sedt en fullt objektiv grund, då de förra i allmänhet visa sig vara kanaler, som mera direkt gå fram ur den eviga urkällan.

Hvad nu särskildt beträffar de kanoniska skrifterna, så tro vi oss i vår bestämning af begreppet kanoniskhet för detta hafva funnit just en sådan bestämning, som å ena sidan fullständigt måste skydda oss mot dem, som ej draga i betänkande att försöka frånröfva oss dem såsom ett Guds ord och å andra sidan gifver oss en nödig frihet gent emot dessa skrifter, då det är fråga om att behandla dem ur literaturhistorisk synpunkt.

Genom Kristus har de gammaltestamentliga skrifternas religiösa och etiska innehåll fått sanktion derpå, att detta uttrycker något väsentligt för menniskan såsom religiöst-etiskt väsen. Vi hafva sålunda i dessa skrifter ett innehåll af evig sanning. Och detta är ett historiens faktum, som ingen kritik i verlden kan tillintetgöra, så vida ej en kritisk konst skulle kunna skapas, medelst hvilken man kunde bortförklara fakta ur verkligheten. Men vi anse oss trygga för en sådan uppfinning. Vi kunna derför också anse oss trygga inför den kritiska exegesens anfall mot det gammaltestamentliga ordet i fråga om det, hvari det för oss *måste* hafva en väsentlig betydelse. Vi kunna derför också med lugn åse, om vetenskapen i fråga om skriftens utanverk kommer till relativt andra resultat än de, som hittills i många kretsar gält såsom sanning och följaktligen kunna vi sjelfva med gladt mod mottaga de resultaten, om vi efter noggrann ompröfning nödgas erkänna deras objektiva giltighet, vetande, att detta blott skall bidraga till att föra oss djupare in i sanningen.

Häraf må dock ingen draga den slutsatsen, att man kan anse det likgiltigt, om de gammaltestamentliga skrifterna ega eller sakna historisk trovärdighet.

Derför har den troende vetenskapen till sin uppgift att försvara denna gent emot kritiken. Och vi hoppas, att den skall lyckligt lösa denna uppgift. Den kritiska vetenskapens så kallade resultat äro ofta af den beskaffenhet, att de för en blick, som så mycket som möjligt håller sig fri från dogmatiska förutsättningar, visa sig såsom i högsta grad orimliga. Israel, Guds folk, har haft en historia, hvilken till sina verkliga grunddrag ligger klart och sant framstäld i de heliga skrifterna. Dock må vi akta oss för den förvillelsen, att denna historia, för så vidt hon handlar om den mera verldsliga sidan af Israels lif, skulle vara i alla afseenden ofelbar. Må vi besinna, att i sådant fall vore hon ej längre en historia om en utvecklingsfas af menskligt lif. Det är otänkbart, att den gudomliga uppenbarelsen skulle hafva så undertryckt det menskliga med dess krafter och svagheter, att vi i historien om Israel icke skulle hafva något annat än en historia om Guds ofelbara verksamhet på och bland detsamma. En sådan föreställning, huru höga anor den än må hafva, är dock i grunden monströs och frånstötande. Nej liksom Israel måste hafva lefvat ett verkligt menskligt lif såsom andra folk, kan det ej annat vara, än att äfven dess literatur måste bära tecken af menskliga brister. Och å andra sidan, då Israel hade en sann religion, måste denna såsom sann afspegla sig i dess literatur och så till vida äro dess heliga skrifter ofelbara. Att förena dessa tvenne motsatser är icke en lätt sak, men det veta vi, att vi kunna inse deras enhet endast i samma mån vi förmå utransaka, huru de i lifvet och verkligheten förenades, ej blott hos enskilda individer utan äfven hos Israel såsom folk, såsom ett Guds folk, som inneslöt ett sant gudomligt och ett sant menskligt lifsinnehåll, hvilka stodo i det förhållande till hvarandra, att det gudomliga med sin kraft fattade det menskliga, renade det, förenade det med sig på ett organiskt sätt och så gjorde det till en värdig bärare af Herren Zebaots himmelska gåfvor.

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KUNGL. UNIVERSITETET I LUND

HÖST-TERMINEN

1887.

Canceller:

Friherre LOUIS DE GEER,

J. U. D., f. d. Justitiæ-Statsminister, En af de Aderton i Svenska Akademien,
R. och C. K. M. O. samt Ordens Canceller, Stk. S:t O. O., L. K. V. A.

Pro-Canceller:

WILHELM FLENSBURG,

Th. o. Ph. D., Biskop i Lunds Stift,
C. m. st. k. N. O.

RECTOR:

THEODOR WISÉN,

Ph. D., Professor i Nordiska Språk,

En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O.

PRO-RECTOR:

AXEL MÖLLER,

Ph. D., Professor i Astronomi, R. N. O., L. K. V. A.

Pensionerade Lärare.

CARL JOHAN SCHLYTER, *J. U. o. Ph. Jub. D., f. d. Professor i Lag-historia, C. m. st. k. N. O., C. D. D. O. 1:a Gr., C. Würt. Fredr. O. 1:a Kl., C. Meckl. O. Wend. Kr., C. Sachs. Alb. O. 2:a Kl., L. K. V. A.*

JACOB GEORG AGARDH, *M. D., Ph. Jub. D., f. d. Professor i Botanik, C. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

CARL FREDRIK NAUMANN, *M. o. Ph. D., f. d. Professor i Anatomi, C. W. O. 1:a Kl., R. N. O.*

AXEL NYBLÆUS, *J. U. o. Ph. D., f. d. Professor i Praktisk Philosophi, C. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

MAGNUS FREDRIK BRAG, *Ph. D., f. d. Adjunct i Österländska Språk.*

Theologiska Faculteten.

Professorer.

CARL OLBERS, *Th. o. Ph. D., Professor i Kyrkohistoria och Symbolik, Förste Theologiæ Professor och Domprost, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Fjerde Seklets Kyrkohistoria och leder öfningarna på seminariet.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *Th. o. Ph. D., Professor i Exegetisk Theologi, f. d. Contracts-Prost, Kyrkoherde i St. Uppåkra, L. N. O., n. v. Decanus,* föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Månd. och Tisd. Synoptikerna, Thorsd. och Fred. Korinthierbrefven.

CLAS WARHOLM, *Th. o. Ph. D., Professor i Dogmatik och Moraltheologi, Kyrkoherde i Kärrstorp och Glostorp, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd. Dogmatik.

SVEN LIBERT BRING, *Th. o. Ph. D., Professor i Praktisk Theologi, Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Homiletik, Thorsd. o. Fred. Casuistik, samt leder homiletiska och katechetiska öfningar.

Extraordinarie Professorer.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *Th. o. Ph. D., e. o. Professor i Exegetisk Theologi, Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. De mindre Profeterna, Thorsd. o. Fred. Hagiographa.

PER GUSTAF EKLUND, *Ph. D., Th. C., e. o. Professor i Moraltheologi och Symbolik, Kyrkoherde i Husie och W. Skreflinge*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 1 e. m. Symbolik samt leder liturgiska och katechetiska öfningar.

Docenter.

OTTO NATHANAËL THEOPHILUS AHNFELT, *Th. C., V. D. M., Docent i Systematisk Theologi*, föreläser å lärosalen N:o 2 Onsd. o. Lörd. kl. 12 midd. Moraltheologi.

FRANS AUGUST JOHANSSON, *Th. C., V. D. M., Docent i Exegetisk Theologi*, föreläser enskildt Dogmatik Onsd. kl. 9 f. m. och Thors. o. Fred. kl. 6 e. m. å läros. N:o 2 samt biträder vid de homiletiska öfningarna.

OLOF HOLMSTRÖM, *Th. C., V. D. M., Docent i Kyrkohistoria*, föreläser enskildt Kyrkohistoria samt biträder vid de homiletiska öfningarna.

Juridiska Faculteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. U. o. Ph. D., Professor i Stats- och Processrätt, R. N. O., R. D. D. O., n. v. Decanus*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 10 f. m. Processrätt samt meddelar enskild undervisning i Statsrätt Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. å läros. N:o 3.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. U. D., Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi, R. N. O., R. N. S:t O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 9 f. m. Nationalekonomi samt meddelar enskild undervisning i Ekonomilagfarenhet.

PHILIBERT HUMBLA, *J. U. D., Professor i Civilrätt, R. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 11 f. m. Svensk Sakrätt.

PER ASSARSSON, *J. U. o. Ph. D., Professor i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 3 kl. 8 f. m. Svenska Straffrätten jemförd med den Norska och Danska.

Extraordinarie Professor.

ALFRED OSSIAN WINROTH, *J. U. C., e. o. Professor i Romersk Rätt och Rättshistoria,* är t. v. tjenstledig.

Docenter.

JOHN ADOLF ASK, *J. U. C., Docent i Svensk Civilrätt,* meddelar enskild undervisning i Svensk Civilrätt.

JOHAN HJELMÉRUS, *J. U. C., Docent i Administrativ Rätt,* föreläser offentligen Finansrätt Onsd. o. Lörd. kl. 10 f. m. å lärosalen N:o 3 samt meddelar enskild undervisning i Vexel- och Sjörätt.

Medicinska Faculteten.

Professorer.

CARL JACOB ASK, *M. o. Ph. D., Chir. M., Professor i Chirurgi och Obstetrik, Föreståndare för Chirurgiska och Obstetriska Kliniken, C. W. O. 1:a Kl., R. N. O.*, meddelar offentligen på lazarettet Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—1 e. m. klinisk undervisning i Chirurgi och Obstetrik.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. Ph. D., Professor i Theoretisk och Rättsmedicin, R. N. O., L. K. V. A.*, föredrager å pathologiska institutionen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. Allmän Pathologi med tillhörande mikroskopiska öfningar samt under terminens senare del Speciel Pathologisk Anatomi.

JOHAN LANG, *M. o. Ph. D., Professor i Medicinsk och Physiologisk Kemi, R. N. O., R. W. O., L. K. V. A.*, föreläser å med.-kemiska lärosalen kl. 2 e. m. Månd. Tisd. och Thorsd. Pharmaceutisk Kemi samt Fred. Pharmakognosi och leder öfningarna å det medicinskt kemiska laboratoriet.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D., Professor i Anatomi*, föredrager å anatomiska anstalten kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Anatomi samt Thorsd. o. Fred. Histologi i förening med praktiska öfningar samt leder arbetena på den anatomiska och histologiska institutionen.

MAGNUS GUSTAF BLIX, *M. D., Professor i Physiologi och Embryologi*, föreläser å physiol. inst. kl. 12 midd. Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. Physiologi samt leder öfningarna å physiologiska loboratoriet.

Professoratet i *Praktisk Medicin* är ej tillsatt.

Extraordinarie Professorer.

SEVED RIBBING, *M. D., e. o. Professor i Pædiatrik, förordnad att förestå professionen i Praktisk Medicin*, håller å lazarettet alla söknedagar kl. 8—10 f. m. Kliniska föreläsningar, samt undervisar Tisd. kl. 1/2 7—8 e. m. i Laryngoskopi.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D., e. o. Professor i Ophthalmiatrik, Lazarettsläkare, R. N. O.*, håller kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar å lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 10—12 f. m. och anställer Fred. kl. 6 e. m. Ophthalmoskopiska öfningar.

HANS BENDZ, *M. D., e. o. Professor i Pathologisk Anatomi, Rättsmedicin och Hygien, n. v. Decanus*, föreläser å anat. lärosalen Tisd. och Fred. kl. 12 midd. Rätts- och Statsmedicin samt leder å lazarettet Månd. och Thorsd. kl. 1/2 12 f. m. förekommande Pathologiska Obductioner med demonstration kl. 1 e. m. samt å hospitalet vid inträffade fall kl. 1/2 1 e. m.

Extraordinarie professionen i *Anatomi och Histologi* samt dermed förenade Prosectorstjenst är ej tillsatt. — Prosectorsbefattningen uppehålles af CARL MAGNUS FÜRST, *M. D.*, som leder de dagliga dissectionsöfningarna å anatomisalen.

SVANTE ÖDMAN, *M. L., Öfverläkare vid Lunds Hospital, R. N. O.*, leder den psychiatriska undervisningen vid nämnda Hospital.

Docent.

AXEL OTTO LINDFORS, *M. D., Docent i Gynekologi och Obstetrik, förordnad att förestå e. o. professuren i Pædiatrik*, håller å lazarettet Onsd. o. Lörd. kl. 12—2 e. m. Pædiatrisk Poliklinik och föreläsningar.

Philosophiska Facultetens Humanistiska Section.

Professorer.

GUSTAF LJUNGGREN, *Ph. D., Professor i Æsthetik, Literatur- och Konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, C. N. O. 1:a Kl., C. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 12 midd. Månd., Tisd. o. Thorsd. Svensk Literaturhistoria under 1830-talet samt Fred. Konsthistoria.

ALBERT THEODOR LYSANDER, *Ph. D., Professor i Romersk Vältalighet och Poesi, R. N. O.*, tolkar offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 12 midd. Properti Elegier.

THEODOR WISÉN, *Ph. D., Professor i Nordiska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O., Univ:s n. v. Rector*, tolkar å lärosalen N:o 4 Tisd. o. Fred. kl. 10 f. m. Carmina Norrœna.

JOHAN JACOB BORELIUS, *Ph. D., Professor i Theoretisk Philosophi, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 9 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Psychologi, Thorsd. o. Fred. Metaphysik.

CLAS THEODOR ODHNER, *Ph. D., Professor i Historia, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O., n. v. Decanus*, föreläser å lärosalen N:o 1 kl. 11 f. m. Månd. Svensk Historia från Gustaf I:s död samt Tisd., Thorsd. och Fred. Europas allmänna historia från midten af 16:de århundradet.

CHRISTIAN CAVALLIN, *Ph. D., Professor i Grekiska Språket och Literaturen, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 10 kl. 1 e. m. Månd., Tisd. och Thorsd. Grekisk Literaturhistoria, samt leder Fred. kl. 5 e. m. öfningar till Xenophons Memorabilia och Lörd. kl. 5 e. m. uti Philol. Semin. tolkningen af Thucydides.

VOLTER EDVARD LIDFORSS, *Ph. D., Professor i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Literatur, R. N. O., C. Sp. O. Isab. Cat., R. Sp. K. C. III:s O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Gotiska efter Stamms handbok, Thorsd. o. Fred. Dickens' A Tale of two cities.

ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, *Ph. D., Professor i Österländska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O.*, är för terminen tjenstledig.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *Ph. D., Professor i Praktisk Philosophi*, föreläser å läros. N:o 9 kl. 8 f. m. Ethik.

Extraordinarie Professorer.

MARTIN WEIBULL, *Ph. D., e. o. Professor i Historia och Statskunskap*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 1 e. m. Statskunskap och Geografi (Medelhafshalföarna och det Ryska väldet).

ARON MARTIN ALEXANDERSON, *Ph. D., e. o. Professor i Classiska Språk*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 9 f. m. Månd., och Tisd. Sophocles' Antigone samt Thorsd. o. Fred. Ciceros Tusculaner.

KNUT FREDRIK SÖDERWALL, *Ph. D., e. o. Professor i Nordiska Språk*, föreläser å lärosalen N:o 10 kl. 8 f. m. Onsd. o. Lörd. Fornsvensk Grammatik.

Docenter.

CARL MAGNUS ZANDER, *Ph. D., Docent i Latinska språket, Lector vid Lunds h. allm. Läroverk*, meddelar Tisd. kl. 10 f. m. å lärosalen N:o 8 enskild undervisning i Latinsk Stilskrifning.

FREDRIK AMADEUS WULFF, *Ph. D., Docent i Franska Språket och Literaturen*, leder å Phil. Seminariet Thorsd. kl. $^1/_2$ 5 e. m. kritisk behandling af Fornfranska texter samt föreläser offentligt å lärosalen N:o 8 Onsd. och Lörd. kl. 1 e. m. Romansk Orthoëpi och Orthografi.

KARL REINHOLD GEIJER, *Ph. D., Docent i Praktisk Philosophi*, föreläser enskildt philosophisk propædeutik å läros. N:o 9 Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 1 e. m.

SAMUEL JOHAN CAVALLIN, *Ph. D., Docent i Grekiska Språket, förordnad att förestå professionen i Österländska Språk*, föreläser offentligen kl. 1 e. m. å läros. N:o 5 Månd. Hebreiska verbets Syntax samt Tisd., Thorsd. och Fred. Genesis; leder i Philol. Semin. Tisd. kl. 6 e. m. tolkningen af Terenti Adelphi; meddelar enskild undervisning Lörd. kl. 11 f. m. å lärosalen N:o 10 i Grekisk Stilskrifning och Månd., Tisd., Onsd., Thorsd. o. Fred. kl. 5 e. m. å läros. N:o 5 uti Hebreiska.

EMIL PETERSON, *Ph. D., Docent i Tyska Språket och Literaturen*, föreläser offentligt Månd. o. Tisd. å lärosalen N:o 8 kl. 5 e. m. om "Junggrammatici" inom den germanska linguistiken, samt enskildt Thors. o. Fred. å samma tid och rum Äldre Nyhögtyska och handleder i Stilskrifning.

AXEL KOCK, *Ph. D., Docent i Nordiska Språk*, meddelar enskild undervisning.

SVEN SÖDERBERG, *Ph. D., Docent i Nordisk Språk- och Fornforskning*, leder i Philol. Semin. Månd. kl. 5 e. m. öfningar till Heimskringla.

AXEL FRIEDLANDER, *Ph. D., Docent i Æsthetik*, meddelar enskild undervisning.

CARL JUSTUS FREDRIK AF PETERSENS, *Ph. D., Docent i Nordiska Språk, Andre Amanuens vid Universitets-Bibliotheket*, meddelar enskildt en inledande kurs i Fornisländska.

PONTUS ERLAND FAHLBECK, *Ph. D., Docent i Allmän Historia*, föreläser enskildt Månd., Tisd. Thorsd. o. Fred. kl. 5 e. m. å läros. N:o 1 Allmän Historia.

SVEN LINDE, *Ph. D., Docent i Grekiska Språket*, meddelar enskild undervisning å lärosalen N:o 8 Onsd. kl. 12 i Latinsk stilskrifning och Lörd. kl. 12 i Grekisk stilskrifning.

JOHAN CARL WILHELM THYRÉN, *Ph. D., Docent i Historia*, erbjuder enskild undervisning i Historia och föreläser enskildt en kurs i Philosophiens historia.

Friherre HANS HUGOLD v. SCHWERIN, *Ph. D., Docent i Geografi och Statskunskap, e. o. Amanuens vid Univ.-Bibl., Congo-Statens Consul för Sverige, Off. Fr. Instr. Publ.*, tjenstledig.

AUGUST HEIMER, *Ph. D., Docent i Grekisk Philologi*, meddelar enskild undervisning.

PER JOHAN VISING, *Ph. D., Docent i Franska Språket, Lector vid Lunds h. allm. Läroverk*, meddelar enskild undervisning i Franska Månd. och Thorsd. kl. 5 e. m. å lärosalen N:o 9.

Philosophiska Facultetens Mathematiskt Naturvetenskapliga Section

Professorer.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *Ph. D., Professor i Kemi och Mineralogi, C. N. O. 1:a Kl., R. D. D. O., L. K. V. A.*, föreläser å kem. läros. kl. 9 f. m. Oorganisk Kemi.

AXEL MÖLLER, *Ph. D., Professor i Astronomi, R. N. O., L. K. V. A., Univ:s n. v. Pro-Rector*, föreläser å lärosalen N:o 7 kl. 8 f. m. Theoretisk Astronomi.

229137A

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *Ph. D., Professor i Mathematik, R. N O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 7 kl. 1 e. m. om Högre plana curvor.

KARL ALBERT HOLMGREN, *Ph. D., Professor i Physik, R. N. O.*, föreläser å phys. läros. kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Mechanisk Värmetheori samt Thorsd. o. Fred. Allmän Värmelära och leder Onsd. o. Lörd. de physikaliska öfningarna.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *Ph. D., Professor i Botanik, L. K. V. A.*, föreläser å läros. N:o 6 kl. 1 e. m. Växternas Comparativa anatomi samt leder Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m.—12 midd. de Phytotomiska öfningarna å botaniska museet.

AUGUST WILHELM QVENNERSTEDT, *Ph. D., Professor i Zoologi*, föreläser å zool. lärosalen kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Evertebraterna, Thorsd. o. Fred. Allmän Zoologi.

Extraordinarie Professorer.

OTTO MARTIN TORELL, *Ph. D., M. C., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska undersökning, C. N. O. 1:a Kl., Stor-Off. It. Kr. O., C. D. D. O. 2 Gr., Off. Fr. H. L., Off. Fr. Instr. Publ., L. K. V. A.*, vistas i Stockholm.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *Ph. D., e. o. Professor i Mechanik och Mathematisk Physik*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 kl. 11 f. m. Hydrostatik och Hydrodynamik.

BERNHARD LUNDGREN, *Ph. D., e. o. Professor i Geologi*, föreläser å Zool. lärosalen kl. 8 f. m. Historisk Geologi.

SVEN BERGGREN, *Ph. D., e. o. Professor i Botanik, L. K. V. A., n. v. Decanus*, föreläser å botaniska lärosalen Månd. o. Thorsd. kl. 11 f. m. öfver Phanerogamernas naturliga familjer samt demonstrerar på tider, som särskildt tillkännagifvas, i botaniska trädgården blommande växter.

Adjuncter.

VICTOR VON ZEIPEL, *Ph. D., Adjunct i Mathematik*, föreläser Onsd. och Lörd. å läros. N:o 7 kl. 9 f. m. Integralkalkyl.

NILS CHRISTOPHER DUNÉR, *Ph. D., Adjunct i Astronomi och Observator, L. K. V. A.*, begagnar sig under detta läsår af den honom medgifna frihet från föreläsningar.

CARL GUSTAF THOMSON, *Ph. D., Adjunct i Entomologi,* föreläser å entomologiska museet kl. 1 e. m. Onsd. Hymenoptera, Lörd. Coleoptera.

Laborator.

JOHAN PETER KLASON, *Ph. D., Laborator i Kemi,* leder Tisd., Onsd., Fred. och Lörd. kl. 9—12 f. m. och 3—5 e. m. laborationerna i Allmän Kemi; föreläser enskildt å kem. läros. alla söknedagar kl. 12 midd. Allmän Kemi.

Docenter.

JULIUS MÖLLER, *Ph. D., Docent i Mathematik,* meddelar enskild undervisning och leder Mathematiska Seminariets öfningar Lördagar kl. 4 e. m.

JOHANNES ROBERT RYDBERG, *Ph. D., Docent i Physik,* meddelar enskild undervisning.

BENGT JÖNSSON, *Ph. D., Docent i Botanik,* meddelar enskild undervisning och biträder vid de Phytotomiska öfningarna.

FOLKE AUGUST ENGSTRÖM, *Ph. D., Docent i Astronomi,* är stadd på utrikes resa.

JOHAN MARTIN LOVÉN, *Ph. D.. Docent i Kemi,* är tjenstledig.

CHRISTIAN CARL FREDRIK EICHSTÄDT, *Ph. D., Docent i Geologi,* meddelar enskildt en Inledning till Petrografi.

SVEN LEONARD TÖRNQVIST, *Ph. D., Docent i Geologi, Lector vid Lunds h. allm. Läroverk,* meddelar enskild undervisning.

KRISTIAN OSKAR MATS WEIBULL, *Ph. D., Docent i Mineralkemi,* meddelar enskild undervisning.

DAVID BERGENDAL, *Ph. D., Docent i Zoologi,* leder de zootomiska öfningarna samt meddelar enskild undervisning.

ERNST LEOPOLD LJUNGSTRÖM, *Ph. D., Docent i Botanik,* meddelar enskild undervisning.

ANDERS ROSÉN, *Ph. D., Docent i Mathematik,* meddelar enskild undesvisning.

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, *Ph. D., Docent i Geologi,* tjenstledig.

NILS HJALMAR NILSSON, *Ph. D., Docent i Botanik,* meddelar enskild undervisning.

THORSTEN BRODÉN, *Ph. D., Docent i Mathematik,* föreläser offentligt å läros. N:o 7 Onsd. o. Lörd. kl. 1 e. m. Analytisk Geometri.

CARL AUGUST RUDELIUS, *Ph. D., Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

SVEN GUSTAF HEDIN, *Ph. D., Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

JULIUS BERNHARD HAIJ, *Ph. D., Docent i Zoologi*, meddelar enskild undervisning.

Exercitie-Mästare.

CARL ANDERS HENRIK NORLANDER, *Fäktmästare och Gymnastiklärare, Kapten, R. Belg. Leop. O., Off. Fr. Instr. publ.*, leder Gymnastik- och fäktöfningar på Universitetets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

Kl. 12 m.—1 e. m. är gymnastiklokalen upplåten för fria öfningar i gymnastik och fäktning, då gymnastikläraren eller någon hans ställföreträdare är närvarande.

AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare*, undervisar i Ritkonst å ritsalen Månd. och Fred. kl. 12 midd.

Capellmästare-tjensten är ledig; *t. f. Capellmästaren* CARL KEMPFF leder på capellsalen kl. 4—6 öfningar Onsd. i Orchesterspel och Lörd. i Kammarmusik.

Universitetets Cancelli och *Räntekammare* hållas öppna Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—12 midd.

Universitetets Bibliothek hålles öppet så väl till utlåning som till begagnande på stället alla söknedagar kl. 10 f. m.—2 e. m.

Universitetets öfriga Institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos Institutionsföreståndarne.

De offentliga föreläsningarna höstterminen 1887 börja Lördagen den 17 September och sluta Onsdagen den 30 November.

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KUNGL. UNIVERSITETET I LUND

VÅR-TERMINEN

1888.

Canceller:

Friherre **LOUIS DE GEER,**

J. U. D., f. d. Justitiæ-Statsminister, En af de Aderton i Svenska Akademien,
R. och C. K. M. O. samt Ordens f. d. Canceller, Stk. S:t O. O., L. K. V. A.

Pro-Canceller:

WILHELM FLENSBURG,

Th. o. Ph. D., Biskop i Lunds Stift,
C. m. st. k. N. O.

RECTOR:

THEODOR WISÉN,

Ph. D., Professor i Nordiska Språk
En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O.

PRO-RECTOR:

AXEL MÖLLER,

Ph. D., Professor i Astronomi, R. N. O., L. K. V. A.

Pensionerade Lärare.

CARL JOHAN SCHLYTER, *J. U. o. Ph. Jub. D., f. d. Professor i Laghistoria, C. m. st. k. N. O., C. D. D. O. 1:a Gr., C. Würt. Fredr. O. 1:a Kl., C. Meckl. O. Wend. Kr., C. Sachs. Alb. O. 2:a Kl., L. K. V. A.*

JACOB GEORG AGARDH, *M. D., Ph. Jub. D., f. d. Professor i Botanik, C. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

CARL FREDRIK NAUMANN, *M. o. Ph. D., f. d. Professor i Anatomi, C. W. O. 1:a Kl., R. N. O.*

AXEL NYBLÆUS, *J. U. o. Ph. D., f. d. Professor i Praktisk Philosophi, C. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

MAGNUS FREDRIK BRAG, *Ph. D., f. d. Adjunct i Österländska Språk.*

Theologiska Faculteten.

Professorer.

CARL OLBERS, *Th. o. Ph. D., Professor i Kyrkohistoria och Symbolik, Förste Theologiæ Professor och Domprost, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Fjerde Seklets Kyrkohistoria och leder öfningarna på seminariet.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *Th. o. Ph. D., Professor i Exegetisk Theologi, f. d. Contracts-Prost, Kyrkoherde i St. Uppåkra, L. N. O., n. v. Decanus*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Månd. och Tisd. Synoptikerna, Thorsd. och Fred. Korinthierbrefven.

CLAS WARHOLM, *Th. o. Ph. D., Professor i Dogmatik och Moraltheologi, Kyrkoherde i Kärrstorp och Glostorp, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd. Dogmatik.

SVEN LIBERT BRING, *Th. o. Ph. D.*, *Professor i Praktisk Theologi, Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Homiletik, Thorsd. o. Fred. Casuistik, samt leder homiletiska och katechetiska öfningar.

Extraordinarie Professorer.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *Th. o. Ph. D.*, *e. o. Professor i Exegetisk Theologi, Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. De mindre Profeterne, Thorsd. o. Fred. Hagiographa.

PER GUSTAF EKLUND, *Ph. D.*, *Th. C.*, *e. o. Professor i Moraltheologi och Symbolik, Kyrkoherde i Husie och W. Skreflinge*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 1 e. m. Symbolik samt leder liturgiska och katechetiska öfningar.

Docenter.

OTTO NATHANAËL THEOPHILUS AHNFELT, *Th. C.*, *V. D. M.*, *Docent i Systematisk Theologi*, föreläser å lärosalen N:o 2 Onsd. o. Lörd. kl. 12 midd. Moraltheologi.

FRANS AUGUST JOHANSSON, *Th. C.*, *V. D. M.*, *Docent i Exegetisk Theologi*, föreläser enskildt Dogmatik Onsd. kl. 9 f. m. och Thors. o. Fred. kl. 6 e. m. å läros. N:o 2 samt biträder vid de homiletiska öfningarna.

OLOF HOLMSTRÖM, *Th. C.*, *V. D. M.*, *Docent i Kyrkohistoria*, föreläser enskildt Kyrkohistoria samt biträder vid de homiletiska öfningarna.

Juridiska Faculteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. U. o. Ph. D.*, *Professor i Stats- och Processrätt*, *R. N. O.*, *R. D. D. O.*, *n. v. Decanus*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 10 f. m. Processrätt samt enskildt Tryckfrihetslagen Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. å läros. N:o 3.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. U. D.*, *Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi*, *R. N. O.*, *R. N. S:t O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 9 f. m. Nationalekonomi samt enskildt kl. 4 e. m. å läros. N:o 4 Kyrkorätt.

PHILIBERT HUMBLA, *J. U. D.*, *Professor i Civilrätt*, *R. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 11 f. m. Svensk Sakrätt.

PER ASSARSSON, *J. U. o. Ph. D., Professor i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 3 kl. 8 f. m. Svenska Straffrättens allmänna del.

Extraordinarie Professor.

ALFRED OSSIAN WINROTH, *J. U. C., e. o. Professor i Romersk Rätt och Rättshistoria*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. e. m. Rättshistorisk framställning af den Svenska familjrätten, samt enskildt dersammastädes kl. 5 e. m. Den Svenska civilrätten i dess historiska utveckling.

Docenter.

JOHN ADOLF ASK, *J. U. C., Docent i Svensk Civilrätt*, har sökt tjenstledighet.

JOHAN HJELMÉRUS, *J. U. C., Docent i Administrativ Rätt*, föreläser offentligen Finansrätt Onsd. o. Lörd. kl. 10 f. m. samt enskildt Svensk Kamerallagfarenhet Månd., Onsd. o. Fred. kl. 6 e. m. å lärosalen N:o 3.

Medicinska Faculteten.

Professorer.

CARL JACOB ASK, *M. o. Ph. D., Chir. M., Professor i Chirurgi och Obstetrik, Föreståndare för Chirurgiska och Obstetriska Kliniken, C. W. O. 1:a Kl., R. N. O.*, meddelar offentligen på lazarettet Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—1 e. m. klinisk undervisning i Chirurgi och Obstetrik.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. Ph. D., Professor i Theoretisk och Rättsmedicin, R. N. O., L. K. V. A.*, föredrager å pathologiska institutionen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. Allmän Pathologi med tillhörande mikroskopiska öfningar samt under terminens senare del Speciel Pathologisk Anatomi.

JOHAN LANG, *M. o. Ph. D., Professor i Medicinsk och Physiologisk Kemi, R. N. O., R. W. O., L. K. V. A.*, föreläser å med.-kemiska lärosalen kl. 2 e. m. Physiologisk Kemi samt leder öfningarna å det medicinskt kemiska laboratoriet.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D., Professor i Anatomi, R. N. O.*,

föredrager å anatomiska anstalten kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Anatomi samt Thorsd. o. Fred. Histologi i förening med praktiska öfningar samt leder arbetena på den anatomiska och histologiska institutionen.

MAGNUS GUSTAF BLIX, *M. D.*, *Professor i Physiologi och Embryologi*, föreläser å physiol. inst. kl. 12 midd. Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. Physiologi samt leder öfningarna å physiologiska laboratoriet.

Professoratet i *Praktisk Medicin* är ej tillsatt.

Extraordinarie Professorer.

SEVED RIBBING, *M. D.*, *e. o. Professor i Pædiatrik, förordnad att förestå professionen i Praktisk Medicin*, håller å lazarettet alla söknedagar kl. 8—10 f. m. Kliniska föreläsningar, samt undervisar Tisd. kl. $^1/_2$ 7—8 e. m. i Laryngoskopi.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D.*, *e. o. Professor i Ophthalmiatrik, Lazarettsläkare*, *R. N. O.*, håller kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar å lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 10—12 f. m. och anställer Fred. kl. 6 e. m. Ophthalmoskopiska öfningar.

HANS BENDZ, *M. D.*, *e. o. Professor i Pathologisk Anatomi, Rättsmedicin och Hygien*, *n. v. Decanus*, föreläser å anat. lärosalen Tisd. och Fred. kl. 6 e. m. Rätts- och Statsmedicin samt leder å lazarettet Månd. och Thorsd. kl. 12 midd. förekommande Pathologiska Obductioner med demonstration kl. 1 e. m. samt å hospitalet vid inträffade fall kl. $^1/_2$ 1 e. m.

Extraordinarie professionen i *Anatomi och Histologi* samt dermed förenade Prosectorstjenst är ej tillsatt. — Prosectorsbefattningen uppehålles af CARL MAGNUS FÜRST, *M. D.*, som leder de dagliga dissectionsöfningarna å anatomisalen.

Docent.

AXEL OTTO LINDFORS, *M. D.*, *Docent i Gynekologi och Obstetrik, förordnad att förestå e. o. professuren i Pædiatrik*, håller å lazarettet Onsd. o. Lörd. kl. 12—2 e. m. Pædiatrisk Poliklinik och föreläsningar.

SVANTE ÖDMAN, *M. L.*, *Öfverläkare vid Lunds Hospital*, *R. N. O.*, leder den psychiatriska undervisningen vid nämnda Hospital.

Philosophiska Facultetens Humanistiska Section.

Professorer.

GUSTAF LJUNGGREN, *Ph. D., Professor i Æsthetik, Literatur- och Konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, C. N. O. 1:a Kl., C. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 12 midd. Måndagar och Tisdagar Svensk Literaturhistoria under 1830-talet.

ALBERT THEODOR LYSANDER, *Ph. D., Professor i Romersk Vältalighet och Poesi, R. N. O.*, tolkar offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 12 midd. Properti Elegier.

THEODOR WISÉN, *Ph. D., Professor i Nordiska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O., Univ:s n. v. Rector*, tolkar å lärosalen N:o 4 Tisd. o. Fred. kl. 10 f. m. Carmina Norrœna.

JOHAN JACOB BORELIUS, *Ph. D., Professor i Theoretisk Philosophi, R. N. O., n. v. Pro-Decanus*, föreläser å lärosalen N:o 9 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Philosophisk propædeutik, Thorsd. o. Fred. Metaphysik.

CHRISTIAN CAVALLIN, *Ph. D., Professor i Grekiska Språket och Literaturen, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 10 kl. 1 e. m. Månd. och Tisd. Homerus, Thorsd. och Fred. Grekisk Literaturhistoria, samt leder Lörd. kl. 5 e. m. uti Philol. Semin. tolkningen af Pindarus.

VOLTER EDVARD LIDFORSS, *Ph. D., Professor i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Literatur, R. N. O., C. Sp. O. Isab. Cat., R. Sp. K. C. III:s O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Dickens' A Tale of two cities, samt Thorsd. o. Fred. Iwein af Hartmann von der Aue.

ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, *Ph. D., Professor i Österländska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O.*, föreläser kl. 8 f. m. å läros. N:o 5 Månd. o. Tisd. Arabisk Grammatik samt Thorsd. o. Fred. Jobs Bok.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *Ph. D., Professor i Praktisk Philosophi*, föreläser å läros. N:o 9 kl. 10 f. m. Ethik.

Professoratet i *Historia* är ej tillsatt.

Extraordinarie Professorer.

MARTIN WEIBULL, *Ph. D., e. o. Professor i Historia och Statskunskap, R. N. O., förestår professionen i Historia*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 1 e. m. Europas historia från midten af det 16:de århundradet.

ARON MARTIN ALEXANDERSON, *Ph. D., e. o. Professor i Classiska Språk*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 9 f. m. Månd., och Tisd. Sophocles' Antigone samt Thorsd. o. Fred. Ciceros Tusculaner.

KNUT FREDRIK SÖDERWALL, *Ph. D., e. o. Professor i Nordiska Språk*, föreläser å lärosalen N:o 10 kl. 8 f. m. Onsd. o. Lörd. Fornsvensk Formlära.

Docenter.

CARL MAGNUS ZANDER, *Ph. D., Docent i Latinska språket, Lector vid Lunds h. allm. Läroverk*, meddelar Tisd. kl. 10 f. m. å lärosalen N:o 8 enskild undervisning i Latinsk Stilskrifning.

FREDRIK AMADEUS WULFF, *Ph. D., Docent i Franska Språket och Literaturen*, föreläser offentligt å lärosalen N:o 8 Onsd. och Lörd. kl. 1 e. m. Fornfranska och Uttalslära.

KARL REINHOLD GEIJER, *Ph. D., Docent i Praktisk Philosophi*, meddelar enskild undervisning.

SAMUEL JOHAN CAVALLIN, *Ph. D., Docent i Grekiska Språket*, leder i Philol. Semin. Tisd. kl. 5 e. m. tolkningen af Catullus; samt meddelar enskild undervisning kl. 4 e. m. Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. å läros. N:o 5 i Hebreiska och Lörd. kl. 11 f. m. å läros. N:o 10 uti Grekisk stilskrifning.

EMIL PETERSON, *Ph. D., Docent i Tyska Språket och Literaturen*, undervisar offentligt Månd. o. Tisd. å lärosalen N:o 8 kl. 5 e. m. i Slaviska Språk samt handleder enskildt Fred. å samma tid och rum i Tysk och Engelsk Stilskrifning och leder i Philol. Sem Thorsd. kl. 5—7 tolkning af Fornhögtyska texter.

AXEL KOCK, *Ph. D., Docent i Nordiska Språk*, meddelar enskild undervisning.

SVEN SÖDERBERG, *Ph. D., Docent i Nordisk Språk- och Fornforskning*, leder i Philol. Semin. Månd. kl. 5 e. m. tolkning af Nordiska Runinskrifter.

AXEL FRIEDLANDER, *Ph D., Docent i Æsthetik*, har sökt tjenstledighet.

CARL JUSTUS FREDRIK AF PETERSENS, *Ph. D.*, *Docent i Nordiska Språk, Andre Amanuens vid Universitets-Bibliotheket*, meddelar enskild undervisning.

PONTUS ERLAND FAHLBECK, *Ph. D.*, *Docent i Allmän Historia, förestår e. o. professionen i Historia och Statskunskap*, föreläser å läros. N:o 1 kl. 12 midd. Svensk Statskunskap.

SVEN LINDE, *Ph. D.*, *Docent i Grekiska Språket*, meddelar enskild undervisning å lärosalen N:o 8 Onsd. kl. 12 i Latinsk stilskrifning och Lörd. kl. 12 i Grekisk stilskrifning.

JOHAN CARL WILHELM THYRÉN, *Ph. D.*, *Docent i Historia*, meddelar enskild undervisning i Historia och föreläser enskildt en kurs i Philosophiens historia; samt erbjuder offentlig undervisning i Psychologi.

Friherre HANS HUGOLD v. SCHWERIN, *Ph. D.*, *Docent i Geografi och Statskunskap, Congo-Statens Consul för Sverige, R. W. O., R. Belg. Leop. O., R. Port. Chr. O., Off. Fr. Instr. Publ.*, tjenstledig.

AUGUST HEIMER, *Ph. D.*, *Docent i Grekisk Philologi*, meddelar enskild undervisning.

PER JOHAN VISING, *Ph. D.*, *Docent i Franska Språket, Lector vid Lunds h. allm. Läroverk*, meddelar enskild undervisning.

JOHANNES PAULSON, *Ph. L.*, *Docent i Classisk Philologi*, meddelar enskild undervisning.

Philosophiska Facultetens Mathematiskt Naturvetenskapliga Section.

Professorer.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *Ph. D.*, *Professor i Kemi och Mineralogi, C. N. O. 1:a Kl., R. D. D. O., L. K. V. A.*, föreläser å kem. läros. kl. 9 f. m. Månd. Organisk samt Tisd., Thorsd. o. Fred. Oorganisk Kemi.

AXEL MÖLLER, *Ph. D.*, *Professor i Astronomi, R. N. O., L. K. V. A., Univ:s n. v. Pro-Rector*, föreläser å lärosalen N:o 7 kl. 8 f. m. Theoretisk Astronomi.

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *Ph. D.*, *Professor i Mathematik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 7 kl. 1 e. m. om Högre plana curvor; derefter Functionstheori.

KARL ALBERT HOLMGREN, *Ph. D., Professor i Physik, R. N. O.*, föreläser å phys. läros. kl. 12 midd. Allmän Värmelära och leder Onsd. o. Lörd. de physikaliska öfningarna.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *Ph. D., Professor i Botanik, L. K. V. A.*, föreläser å Botaniska lärosalen kl. 1 e. m. Växternas Comparativa Anatomi i tvenne kurser, den ena Månd. o. Thorsd., afsedd för mera vetenskapliga studier; den andra Tisd. o. Fred., närmast lämpad efter fordringarna till lägre examina; samt leder Tisd. o. Fred. kl. 9 f. m.—12 midd. de Phytotomiska öfningarna å botaniska museet.

AUGUST WILHELM QVENNERSTEDT, *Ph. D., Professor i Zoologi, R. N. O.*, föreläser å zool. lärosalen kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Evertebraterna, Thorsd. o. Fred. Allmän Zoologi.

Extraordinarie Professorer.

OTTO MARTIN TORELL, *Ph. D., M. C., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska undersökning, C. N. O. 1:a Kl., Stor-Off. It. Kr. O., C. D. D. O. 2 Gr., Off. Fr. H. L., Off. Fr. Instr. Publ., L. K. V. A.*, vistas i Stockholm.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *Ph. D., e. o. Professor i Mechanik och Mathematisk Physik*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 kl. 9 f. m. Potentialtheorien och hennes användning i Hydrodynamiken.

BERNHARD LUNDGREN, *Ph. D., e. o. Professor i Geologi*, föreläser å Zool. lärosalen kl. 8 f. m. Historisk Geologi.

SVEN BERGGREN, *Ph. D., e. o. Professor i Botanik, L. K. V. A., n. v. Decanus*, föreläser å botaniska lärosalen Månd. o. Thorsd. kl. 11 f. m. öfver Phanerogamernas naturliga familjer samt demonstrerar på tider, som särskildt tillkännagifvas, i botaniska trädgården blommande växter.

NILS CHRISTOPHER DUNÉR, *Ph. D., e. o. Professor i Astronomi och Observator, Off. Fr. H. L., L. K. V. A.*, begagnar sig under detta läsår at den honom medgifna frihet från föreläsningar.

Adjuncter.

VICTOR VON ZEIPEL, *Ph. D., Adjunct i Mathematik*, föreläser å läros. N:o 7 kl. 9 f. m. Onsd. Differentialeqvationer och Lörd. Determinationstheori.

CARL GUSTAF THOMSON, *Ph. D., Adjunct i Entomologi*, föreläser å entomologiska museet kl. 1 e. m. Onsd. Hymenoptera, Lörd. Coleoptera.

Laborator.

JOHAN PETER KLASON, *Ph. D., Laborator i Kemi*, leder Tisd., Onsd., Fred. och Lörd. kl. 9—12 f. m. och 3—5 e. m. laborationerna i Allmän Kemi.

Docenter.

JULIUS MÖLLER, *Ph. D., Docent i Mathematik*, meddelar enskild undervisning och leder Mathematiska Seminariets öfningar Lördagar kl. 4 e. m.

JOHANNES ROBERT RYDBERG, *Ph. D., Docent i Physik*, meddelar enskild undervisning.

BENGT JÖNSSON, *Ph. D., Docent i Botanik*, meddelar enskild undervisning och biträder vid de Phytotomiska öfningarna.

FOLKE AUGUST ENGSTRÖM, *Ph. D., Docent i Astronomi*, meddelar enskild undervisning.

CHRISTIAN CARL FREDRIK EICHSTÄDT, *Ph. D., Docent i Geologi*, undervisar enskildt i Petrografi.

SVEN LEONARD TÖRNQVIST, *Ph. D., Docent i Geologi, Lector vid Lunds h. allm. Läroverk*, meddelar enskild undervisning.

KRISTIAN OSKAR MATS WEIBULL, *Ph. D., Docent i Mineralkemi*, meddelar enskild undervisning.

DAVID BERGENDAL, *Ph. D., Docent i Zoologi*, leder de zootomiska öfningarna samt meddelar enskild undervisning.

ERNST LEOPOLD LJUNGSTRÖM, *Ph. D., Docent i Botanik*, meddelar enskild undervisning.

ANDERS ROSÉN, *Ph. D., Docent i Mathematik*, meddelar enskild undervisning.

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, *Ph. D., Docent i Geologi*, meddelar enskild undervisning.

NILS HJALMAR NILSSON, *Ph. D., Docent i Botanik*, meddelar enskild undervisning.

THORSTEN BRODÉN, *Ph. D., Docent i Mathematik*, meddelar enskild unvisning.

CARL AUGUST RUDELIUS, *Ph. D.*, *Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

SVEN GUSTAF HEDIN, *Ph. D.*, *Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

JULIUS BERNHARD HAIJ, *Ph. D.*, *Docent i Zoologi*, meddelar enskild undervisning.

PAUL GERHARD LAURIN, *Ph. L.*, *Docent i Mathematik*, föreläser enskildt å läros. N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 4 e. m. Inledning till den nyare geometrien.

Exercitie-Mästare.

CARL ANDERS HENRIK NORLANDER, *Fäktmästare och Gymnastiklärare, Kapten, R. Belg. Leop. O., Off. Fr. Instr. publ.*, leder Gymnastik- och fäktöfningar på Universitetets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

Kl. 12 m.—1 e. m. är gymnastiklokalen upplåten för fria öfningar i gymnastik och fäktning, då gymnastikläraren eller någon hans ställföreträdare är närvarande.

AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare*, undervisar i Ritkonst å ritsalen Månd. och Fred. kl. 12 midd.

Capellmästare-tjensten är ledig; *t. f. Capellmästaren* CARL KEMPFF leder på capellsalen kl. 4—6 öfningar Onsd. i Orchesterspel och Lörd. i Kammarmusik.

Universitetets Cancelli och *Räntekammare* hållas öppna Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—12 midd.

Universitetets Bibliothek hålles öppet så väl till utlåning som till begagnande på stället alla söknedagar kl. 10 f. m.—2 e. m.

Universitetets öfriga Institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos Institutionsföreståndarne.

De offentliga föreläsningarna vår-terminen 1888 börja Onsdagen den 1 Februari och sluta Tisdagen den 15 Maj.
